ԹԻՖԼԻՍԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 10 ռուբ.
Կէս տարին . . . 6 ռուբ.
Ամսական . . . 1 ռուբ.
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՄԱՐ
Տարեկան . . . 12 ռուբ.
Կէս տարին . . . 7 ռուբ.

Խմբագրութիւնը ընդունում է խմբագրական ամեն ձեռագիր, և պիտի վերջանայ անդառնալի յետադարձ որևէ ամսի վերջին։
Օգոստոսի մէկից մինչև տարւոյ վերջը արժէ 5 ռուբլի։
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐ. և ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹ. ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ
Հասցէ փոխելու համար պէտք է ուղարկել 20 ԿՈՊԷԿ (նամակի և դրոշմներով) և հին հասցէն, առանց որի դիմումները կը մնան ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ 1916 ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՈՐԻԶՈՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 28 ՅՈՒԼԻՍԻ № 166

ԱՌԱՆՁԻՆ №-Ը ԱՄԵՆ ՏԵՂ 6 ԿՈՊԷԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ ԱՄԵՆ ԼԵԶՈՒՈՎ.—1-ին երեսի վրայ տողին (պետիտ) 15 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 20 կոպ., 4-րդ երես 10 կոպ., Կովկասից դուրս՝ 15 կոպ.։
ԱՊԱՌԻԿ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ

Խմբագրութիւնը բաց է 8—2 ժամը, գրասենեակը 9—2 ժ. ցերեկ. և 6—8 ժ. երեկ.։
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԽՄԲԱԳՐԻ ՄՕՏ ժ. 2-ից մինչև 3-ը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція газеты „Оризонъ", Сололакская ул., № 6, кв. 1, Телеф. № 15—57 կամ Tiflis (Russie, Caucase), Redaction „Horison".

ՕՐՈՒԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐԸ

Ռուսաց արեւմտեան ճակատում ռուսները աջողութեամբ առաջ են շարժւում Սերետ գետի վրայ, ուր երեք օրւայ ընթացքում գերի են վերցրել 166 սպայ և 8,415 զինւոր, խլել են 4 թնդանօթ, 19 գնդացիր և այլն։ Դնեստրից դէպի հարաւ ռուսաց զօրքերը, յարձակման դիմելով 25 վերստ տարածութեան վրայ դէպի Տիսմենիցա, յետ են շպրտել թշնամուն, գրաւել են Տլումաչ և Նիժնիուվ քաղաքները և մի շարք գիւղեր։ Թշնամին նահանջ է տալիս պայթեցնելով իր մթերանոցներն ու կամուրջները։ Վերցրած գերիների և աւարների թիւը պարզւում է։ Ռուսների գրաւած տարածութիւնը կազմում է 160 քառակուսի վերստ։

Ֆրանսիական ճակատում Սոմմայի հիւսիսային և հարաւային կողմը ֆրանսիացիները նորից առաջ են անցել։ Մասսի վրայ շարունակւում են կատաղի կռիւները փոփոխակի աջողութիւններով Ֆլերիի և Տիոմոնի ամրութիւնների միջև։

Իտալական ճակատում իտալացիները շարունակում են առաջ անցնել Մոնֆալկոնէի շրջանում։

Եգիպտոսում անգլիական զօրքերը յարձակումով վերցրել են թշնամու առաջաւոր դիրքը և հետապնդել նրան 15 մղոն տարածութեամբ։ Թիւրքերի կորուստները մեծ են. Նրանք գերի են տւել 45 սպայ և 3,100 զինւոր։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ ՆՈՐ
ԵՂԲ. ԵՖԻՄՈՎՆԵՐԻ ՑԻՐԿԸ
Միքայէլեան պրոսպ., Մուշտայիդի մօտ, սեփակ. ամառային շէնք։ Շէնքը ծածկւած է արտասահմանեան անթափանց բրեզենտով։
Հինգշաբթի, ամսոյս 28-ին կը տրւի հսկայ սպորտ-ըմբշային ներկայացում ցիրկի ամբողջ կազմի մասնակցութեամբ. այսօր Դոնատոն և Ջիովանին կը ... նոր կոմիքական դերում. վերջին օրերը կինոյի դերը կատարող Նշանաւոր Ծուտորսկիի. մասնակցում է
5 — ԱԼԻԿԵՏ — 5
Դերրի, ժակէյ պ. Սաւինեակ, կոմիկ-կուպլետիստ պ. Գոյեանցև և ուրիշները. այսօր ՆՇԱՆԱՒՈՐ ՁՈՑՂԵՐ են ըմբշամարտում. 1 զ. վիճակի մինչև հետևանք Ալիկ—Կրախուսա, 2 զ. Եան Եազուար—ժ. Դագէ, 3 զ. Զ. Ցիպո—Ռայկովիչ, 4 զ. Ի. Մ. Պոդդուբնիյ—Ցէյգիր։
Արբիտրիստ Ա. Ս. Կնյցև։ Ըմբշամարտը սկսւում է երեկոյեան ժամը $10^1/_2$-ին, ներկայացմանը $8^1/_2$-ին։ 1036 1—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ
Հինգշաբթի, յուլիսի 28-ին, ռուսական օպերետային արտիստները Դ. Ս. Դաւիդովի ղեկավարութեամբ
Կը ներկայացնեն ցայտնի երաժշտական օպերետ
— ԳԷՅՇԱ —
Օպերետ 3 գործ.—երաժշտ. Ս. Ջոնսոնսի.
Մասնակցում են.—տ. տ. Նեյման, Պրեսնիակովա, Ուրնի, Եանովսկայա և պ. պ. Դաւիդով, Դուբրովսկի, Լուչինին, Երմակ, Տորսկի, Գեորգովսկի և այլք.
Դիրիժոր՝ Գ. Գ. Գալեև
Սկիզբն է $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան. ✦ Տոմսակները 80 կ.—1 ռ. 90 կ.։
Հիւրերը յանձնարարութեամբ՝ ժողովարանի մուտքի համար վճարում են տղամարդիկ 60 կ., կանայք և ուսանողները՝ 30 կ.։ 1023 1—1

Կովկասեան Բանկի վարչութիւնը սրանով յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ սոյն յուլիսի 29-ին ԲԱՑ Է ԱՆՈՒՄ Բանկի Քաղաքային Միքայէլեան ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ, Միքայէլեան փողոց, № 89 և կատարում է Բանկի կանոնադրութեամբ թոյլատրւած բոլոր գործառնութիւնները։ 1050 2—2

Թիֆլիսի Առաջին փոխատու-խնայողական Ընկերութիւնը, Վերայի զառիվայր, № 12, սրանով յայտարարում է, որ վճարում է ժամանակաւոր վկլադների համար 5-ից մինչև 7%, անորոշ ժամանակի վկլադներին 5%. ընթացիկ հաշիւներին 4%. Գրասենեակը բաց է բոլոր ... օրերին 6—8 ժամին երեկոյեան.
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
1035 1—1

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ ՅԵՏԱՁԳՒԱԾ Է
Յուլիսի 29-ին, Արծնաւորաց Ակումբում, կը խաղացւի
ՈՒՐԲԱԹ
Առաջին անգամ ինքնուրոյն օպերետ
ՈՒՇ ԼԻՆԻ—ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ
Սկիզբը ճիշտ ժ. 9 ին. ✦ ✦ ✦ Տեղերի գները 1 ռ. 15 կ. մինչև 30 կ.։ 2—1
1037

ՀԱՑՈՑ-ՁՈՐ Իլխանի Գոմ գիւղից Հիւսեան ձառ. Կարապետի թոռները—Գէորգը և Եղիազար (Զախոյա) Սահակեանները, փոխանցւած Եղիշեանից, Մարիամ, ... Թագուհի, Օրբանեանների կառավարչութիւնների ուշադրութեանն ենք յանձնում։
Ցայտնել. Թիֆլիս, Ամատունովսկայա № 34, Մուրադ Բաղդեանին. 2—2
1021

ԲԺԻՇԿ
Բ. Գ. ՆԱՐԻՄԱՆՈՎ
Վեներական, կաշւի, սիֆիլիս և երացքների. Բուժում «606» և «914» ներարկումներով։ Հիւանդների ընդունելութիւնը ամեն օր, երեկ. ժ. 6-ից մինչև 8-ը. Միքայէլեան փող., № 32. Հեռախօս 16-17. 1020 100—30

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼՈՒՄ
✦ ԲԺԻՇԿ ✦
ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍԵԱՆ
ՏԻՐՈՍԵԱՆ
Ներքին և կանանց հիւանդութիւնների։ Հիւանդներին ընդունում է առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև 9-ը, երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 7-ը։ Միխայլովսկայա փող., տուն Դրամբեանի։
553 50—38

ԵՍՍԵՆՏՈՒԿԻ
ԲԺԻՇԿ
Յ. ՓԵՐԻԽԱՆԵԱՆԸ
Ասսիստենտ Խարկովի համալսարանի ներքին հիւանդութիւնների կլինիկայի և լաբորանտ Խարկովի կանանց բժշկական ինստիտուտի լաբորատորիայի, մասնագէտ ներքին և ներվային հիւանդութիւնների, ընդունում է ամենայն օր, առաւ. 8—1 ժամը և երեկ. 5—7 ժամը։ Санаторія „Вѣра", Кисловодская ул. 847 20—17

ԲԵՐԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ.
ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը, ... ՌԵՆՏԳԵՆԻ ... ճառագայթներով ... ՍԻՖԻԼԻՍԻ ... Ընդունում ամեն օր 9—1 ժ. բացի կիրակի օրերից։ Բեհբութովսկայա № 22, հեռ. 7—92.
744 25—23

Տեղափոխուել [illegible]

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՇԱՀԲԱԶԵԱՆԸ
Նախկին ասսիստենտ Բեռլինի համալսարանի կլինիկաների,
մասնագէտ կանանց հիւանդութիւնների, մանկաբարձութեան, կանանց միզասեռական օրգանների և նրանց վեներական հիւանդութիւնների, ընդունում է ամենայն օր, երեկ. ժամը 5 մինչև 7. Հասցէ. Верійскій спускъ, № 1, домъ Меликъ-Азарьяна, кв. 19. Հեռ. 1—96.
524 50—20

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Յ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
Նախ. օրդ. Մոսկւայի համալսարանի և Բեռլինի համալս. պրոֆեսոր Գաուների ասիստենտ։ Նախկին տարիների նման մայիսի 1-ից կընդունի հիւանդներին, Կովկ. հանք. ջրերում՝ Պեատիգորսկում։ Հասցէն՝ Դվորեանսկայա փողոց, սեփական տուն, № 6, տելեֆոն № 106.
924 50—39

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ
ԵՒ ԼԱԲՈՐԱՏՈՐԻԱ
ԿԵՈՆՋԵԱՆ ԱՄՈՒՍԻՆՆԵՐԻ
Պլոմբ. ոսկուց, արծաթից, ֆարֆորից. ատամի հեռ. առանց ցաւի։ Արհեստ. ատամներ ոսկուց և պլատինից (առանց քիմքի) և կաուչուկից՝ կատարելագործւած մեթոդով։
Ընդուն. 10—2-ը ցեր., 4—7 երեկ.։ Լերմոնտովսկայա փող. № 1, մուտքը պերեուլկից։ 1051 100—2

ԲԺԻՇԿ
Մ. Բ. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆ
Բեռլինի համալսարանի կլինիկ. պրոֆեսոր W. His-ի նախկին ասիստենտը ընդունում է ներքին և կանանց հիւանդներին առ. $12^1/_2$—2 ժ., երեկոյեան 6—7 ժ. բացի կիրակի օրերից։ Հասցէն. Արաս-Արզրումի հրապար. № 5, Հեռ. №14—66. 1021 50—19

ԲԺԻՇԿ
Շուշանիկ Նաբաթեան
Ամառւայ ամիսների ընթացքում զբաղւում է Կովկասեան հանքային ջրերում. Հասցէ՝ Пятигорскъ, Дворянская, № 4.
872 10—11

ԳԱՒԱՌԻ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ուղիղ երկու տարի է, ինչ ամենից մոռացւած անօգնական գաւառը հեծծում ու քայքայւում է շնորհիւ համաեւրոպական այս աղէտաբեր պատերազմի, որի կործանարար ազդեցութիւնն ու հետեւանքներն աւելի զգալի են այժմ, քան սկզբնական շրջանում։

Այս մասին շատ խօսւեց ու գրւեց, բայց ոչինչ չարւեց։ Դրութիւնը հետզհետէ վատթարացաւ. գիւղացին զրկւեց նոյնիսկ չոր հացից — անհրաժեշտ միջոցից և խրւեց պարտքի մէջ։ Այսօր նա քաղցած է, մերկ, մոռացւած և անուշադրութեան մատնւած։

Դեռ պատերազմը նոր էր սկսել, դեռ մեր ժողովուրդը իր բոլոր զաւակներին չէր ուղարկել հայրենիքի պաշտպանութեան համար մղւող պատերազմի դաշտը, երբ ես գաւառում ականատես էի գիւղացու թշւառ դրութեան…

Այն ողբերգութեան սկիզբն էր, որջանիկ սկիզբը՝ ներկայ ու սպասւող մռայլ օրերի հանդէպ։

Ինչ կը լինի գաւառի դրութիւնը նոր զօրահաւաքից յետոյ, այդ ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է…

Ինչ պէտք է անել. աններելի յանցանք կը լինի ձեռքերը ծալած նստել, հարկ է խօսքից գործի անցնել։

Գիւղացին սպասել չի կարող. ստեղծւած դրութիւնն իրապէս ողբերգական է…

Ամեն մէկը պարտաւոր է կարեցածին չափ իր անելիքն անել, իր լուման ձգել գաւառի օգնութեան գործին, թէ դրամով, թէ ֆիզիքական աշխատանքով և թէ բարոյական աջակցութեամբ։

Ամենից առաջ Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը պարտաւոր է ուշադրութիւն դարձնել դրութեան լրջութեան վրայ։ Նա պէտք է խնամքով, բայց շատ ուսումնասիրի գաւառի կարիքները և գիծ վերջիններիս լրացման միջոցներին։ Հարկաւոր է առժամեայն հերթով արագօրէն կազմել ստատիստիկական տեղեկութիւններ, թէ որ գաւառում որքան աշխատող է պակասում և որքանի կարիք է զգացւում, սերմացու և լծկաններ բաւականաչափ կա՞ն, որտեղ աւելի շատ կարիք է զգացւում մաշինա երկրագործական նոր գործիքներ ու ինչ քանակով, և համայնական աշխատանքի գաղափարն ինչ չափով է գործադրւում և այլն։

Բոլոր ընկերութիւններն էլ պարտաւոր են միջոցներ հայթայթել և օգնութեան գործը կազմակերպել։

Գործի սկզբում պէտք է ունենալ դրամ, ուստի այդ ընկերութիւնները պիտի իրենց միջոցներից հոգան, դիմելով հիմնական նոր աղբիւրներ և ձեռնարկելով հանգանակութիւններ։

Հայ հասարակութիւնն էլ չպիտի խնայի իր փողը. նա պիտի լաւ իմանայ, որ իր բարօրութիւնը հիմնւած է գիւղացու բարօրութեան վրայ։

Դրամ ունենալուց յետոյ՝ պէտք է գնել աշխատող ուժերի պակասը լրացնող և ժամանակը շահող երկրագործական գործիքներ, լծկաններ, սերմացու և բաժանել կարիքաւոր համայնքներին։

Իսկ աշխատաւոր ուժերի բացը հարկաւոր չափով պիտի լրացնել միւս միջոցներով.—պիտի կազմել էժանագին մշակների արտելներ զբաղ մարդկանցից և ստորահպատակներից, ինչպիսիք են պարսկահպատակները, և գործի դնել գիւղերում մնացած ուժը, գլխաւորապէս կանանց։

Մեր ուշադրութիւնն առաւելապէս պիտի դարձնենք երկրորդ միջոցի վրայ, հայ գիւղացին այնքան սովոր չէ գրուի—դաշտային աշխատանքներին, ինչպէս Ռուսաստանում, որտեղ կինն աւելի շատ կարող է փոխարինել տղամարդուն. մերը դեռ սովոր չէ, չի ընտելացած, և, պարզ է, պէտք է այդ ուժը կազմակերպել ու շահագործել, որի համար հարկաւոր են կազմակերպչական ուժ, ոգի, ցանկութիւն, անձնւէր մարդիկ և միջոցներ։

Այդ բոլորի հետ միասին պիտի բանալ կօօպերատիւներ, փոխատու-խնայողական բանկեր, կռւելու համար պղրուկ վաշխառուների, արհեստական վաճառականների, գիւղական կուլակների, հարստահարիչների և զանազան «պաշտօնեաների» ոտնձգութիւնների դէմ։ Պիտի միջնորդել յետաձգելու պարտքերի հատուցումը, առանց տոկոսների յաւելման և արգելել պարտքի տեղ վերցնելու լծկաններ, սերմացու և այլ իրեր։ Կարևոր է միջնորդութիւն յարուցանել առ ժամանակ յետաձգելու պետական հարկերի, տուրքերի հաւաքումը, ինչպէս որոշ գիւղերում արել է։

Այդ միջոցները կարող են մի քիչ փրկել ստեղծւած ու ստեղծւող ծանր դրութիւնը։

Չպիտի մոռանալ, որովհետև շուտով կը լինի նոր զօրահաւաքը, իսկ գիւղացու դաշտային աշխատանքները դեռ չեն վերջացել, մեր առաջ դեռ աշուն կայ։

Շտապողականութիւնը և կենդանի գործը հայ շինականին կազատեն անտեսական վերջնական քայքայումից։

Գաւառն ապրում է անտեսական ճգնաժամ և մեծ ողբերգութեան սկիզբը նոր է ծայր առնում…

Գաւառի բոլոր անկիւններից ձեզ կանչում են՝

— Օգնեցէ՛ք…

Մ. Ս. Թանասեան

ՕՐՈՒԱՅ ՀԱՐՑԵՐ

Մեր լեզւի ճգնաժամը

Ինձ կը թւի որ ես բոլորովին չեմ սխալիր կանցնիր այժմ մի ճգնաժամային շրջան։ Ահա մօտ 5—6 ամիս է որ Կովկասեան բոլոր հայ թերթերը բարձրաձայն աղաղակներով և աղերսանքի արտաճայթիկ վանկերով կը յայտնեն մեզ, թէ մենք հետզհետէ մոռացութեան կը մատնենք մեր բնատոհմիկ գրականութեան ամենադիւրին պարգևները, թէ հայ հեղինակի գիրքը չսպառուիր, որովհետև ընթերցողներ չունի, թէ մեր լեզուն սկսած է մեռնիլ, որովհետև հետզհետէ կը պակսին հայերէն լեզուով խօսողները։ Այսքան աղաղակ, մեր լեզւի ու գրականութեան կորուստի մտահոգութեամբ, այսքան արտաճայթիկ ողբ՝ ես առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ։ Ոչ մի տեղ, գոնէ չեմ յիշեր ես տաճկահայ մամուլի մէջ մի շրջան, ուր լրագրութիւնը այսքան մտահոգւէր մեր լեզւի ապագայով և մեր գրականութեան հարցով։ Պէտք է ասել, որ լեզւային այս տագնապը յատուկ է միայն Կովկասահայութեան, որովհետև առաւելապէս սահմանին ասին է, որ մեր լեզուն արհամարհանքի առարկայ է դարձած և շատ բնական, արդարութեան երևոյթ է, որ հոն՝ ուր լեզուն կարհամարհւի, նոյն լեզուով ստեղծւած գրականութիւնը ևս անխուսափելիօրէն ոտնատակ պիտի լինի։

Տաճկաստանի մէջ տիրող քաղաքական, տնտեսական ռեժիմը ստեղծած էր այնտեղ այնպիսի դժոխային պայմաններ, ուր լեզւի, գրականութեան, կուլտուրայի ազատ, անարգել զարգացումը պիտի լինէր հրաշք, բայց մի զարմանալ, եթէ կատարւած է այնտեղ այդ հրաշքը, գոնէ նւազագոյն չափով։ Որովհետև, բացի մի քանի երջանիկներէ, հայ լեզուն համազգային էր այնտեղ։ Մեր գոյքը մէկ-մէկ Տաճկ.-Հայաստանի քաղաքները, գիւղերն ու գիւղակները, և դուք ոչ միայն չպիտի տեսնէիք այնտեղ ամենափոքր նշոյլը մեր լեզւի անկման, այլ ընդհակառակը պիտի գտնէիք թարմ, բոլորովին չշահագործւած նիւթեր, որոնք կարող էին վարպետ ձեռքերու մէջ նոր պատուաստութեամբ աւելի հաստատացնել և հարստացնել մեր լեզւական բարբառը։ Ասացի—դեռ երեկ, չէն ու կանգուն մեր բնաշխարհին մէջ հայկական մաքուր հարազատ հնչիւններ էր տիրապետող բարբառը։ Իրողութիւն էր այս, բայց աս ի հարկէ փաստ չէ, որ վաղն ալ, եթէ մեր քաղաքական, տնտեսական կեանքի պայմանները հիմնովին փոխւէին այնտեղ, պիտի շարունակէր նորէն նոյն երևոյթը— հաւանական, սերավէր վերաբերմունքը դէպի մայրենի լեզւի գործածութիւնը։ Ինչո՞ւ արդեօք։ Ա՛յս, որ մեր ժողովրդի դիմադրականութեան ոգին պակաս է, որ նա չի կարող հակազդել արտաքին ամեն ուժի, դէմ գնալ խեղդող ներգործութիւններու։ Եթէ այդպէս է, ինչո՞ւ ուրեմն տաճկական դժոխքին մէջ, ուր այնքան թունաւոր էր մթնոլորտը, մեր ազգային լեզուն նոր ծլարձակումներ կունենար, թէև ի հարկէ անկանոն, դանդաղ, միակողմանի ուղղութեամբ։

Գեթ ունինք, ախտաւոր, բացասական կողմեր, որոնք տարաբախտաբար ընդհանուր են և անմիջապէս կը յայտնւին, երբ կը սկսինք մի քիչ անտեսական-քաղաքական կեանքի հաւասարակշիռ պայմաններ ապրել։ Մեր ամենէն գեղեցիկ, շատ անգամ փայփայւած բարոյական առաւելութիւնները մեզ կառաջնորդեն ազգային-հաւաքական ինքնասպանութեան։ Շատ հպարտ ենք որ մենք ճկուն ենք և ընդունակ ամեն նորութիւն ընդունելու, քաղաքակրթական-կուլտուրական ամեն նոր երևոյթի առաջ անտարբեր չմնալու։ Անժխտելի է այս։ Բայց չէ՞ որ մեր այս ընդունակութիւնը այս տեսակէտէն ոչ թէ գիտակցական երևոյթ է, այլ մեքենական, կոյր ու անհեռատես։ Կրթւած, կուլտուրական ժողովուրդներ, նոր երևոյթների առաջ գիտեն պահել իրենց սառնութիւնը. անոնք մի քիչ կանգ կառնեն, կարծես հակազդելու փորձեր կընեն. կը զատեն, կը չափեն և ամենէն վերջը [illegible] հասած ժողովուրդներու այս ընդհանուր պատմականութեան մեծ զուրկ ենք սարսափելիօրէն։ Ամեն նորութեան առաջ կանգ չառնելու ծայրայեղօրէն հիւանդոտ մեր հակամէտութիւնը մեզ չի թողուր երբեք ընդունելու այնինչը, մերժելու մի ուրիշը։ Խառն ի խուռն, մեր ուղեղին վրայ կը պատւաստենք ամեն բան՝ որ օտարէն կուգայ, ուրիշի սեփականութիւնը, ստեղծագործութիւնն է։ Սա մի երևոյթ է, որ յատուկ է կիսակրթ, շարունակ երկասպաղական խանդավառութեամբ տարւող ժողովուրդներու։

Ահա պատճառը, ամենաթոյլ կողմը մեր ցեղային հոգեբանութեան, որուն վրայ, ինձ կը թւի, ուշադրութիւն գրեթէ չի դարձւեր։ Այդ սև, խոշոր բիծը, որ օրէ օր աւելի մեծ չափեր կընդունայ, որովհետև նա մեր կողմէ սկիզբէն ի վեր բարոյական հաւաստիանակ առաւելութիւն է ճանչցւեր։ Մենք ճշմարիտ կազմակերպւենք, կոյլամօտուենք, կորսնցնելով ամեն օր մեր առհմային նկարագրի ամենագեղեցիկ գծերը։

Եւրոպական մեծ ոստաններու մէջ խոշոր լեզւով մը ունինք հայ ուսանողներու, որոնք, քիչ բացառութեամբ, այլանդակ ու ծիծաղելի եւրոպացիներ կը դառնան, հազիւ իրենց մէկ տարը ասիական ցամաքէն բաժնած։ Ազգային երգ, ազգային աւանդութիւններ, բարքեր ու սովորութիւններ ամեն ինչ արդէն մոռացւած են։ Երեկւայ ասիացի հայ ուսանողն ու ուսանողուհին հազիւ մի երկու ամիս Եւրոպա ապրած, այլևս չունին իրենց վրայ հայկականութեան նշոյլն անգամ։ Ժընևը, Բերլինն ու Փարիզը կարծես Պրոկրուստէսեան անկողինը լինէին, այնքան որ շուտ կը մաքրեն ասիականութեան հետքերը։

Միհրան Օգանեան

Պետրոգրադ

„ՀՈՐԻԶՈՆԻ" ԹՂԹԱԿԻՑՆԵՐԻՑ

Երզրում, 26 յուլիսի
(Հեռագիր)

Երզրումի Հայկ. կոմիտէն խընդրում է հայկական բոլոր հիմնար-

digitised by A.R.A.R.@

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Թիֆլիս, 28 յուլիսի

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԼՐԱՑՈՒՄ

Համաշխարհային պատերազմի երկամեակի առթիւ փոխանակած հեռագիրների մէջ դաշնակից պետութեանց գրեթէ բոլոր ղեկավարները այն միտքն են արտայայտում, որ նրանք զէնքը վայր չեն դնելու, մինչև որ ոտնահարուած միջազգային իրաւունքը չվերականգնի և ժողովուրդների ազատութիւնը չապահովվի երկրագնդիս վրայ։ Այս հեռագիրների մէջ պարզ է յաղթելու վճռականութիւնը, պարզ է և միջազգային իրաւունքի պաշտպանութեան խնդիրը. սակայն, թէ ինչ ձեւով է դրւում ժողովուրդների ազատութեան հարցը պատերազմի ընդհանուր նպատակների մէջ, այդ միթեան մութ է և անորոշ։ Արդեօք այդ խօսքի տակ պէտք է հասկանալ միայն գերմանական գերիշխանութիւնից Եւրոպան ազատելու միտքը, թէ նաև այն, որ պատերազմից յետոյ դաշնակիցները հոգ են տանելու, որ իւրաքանչիւր ժողովուրդ տէր և անօրէն լինի իր ճակատագրի, որ ամէն մի ազգ, որքան էլ նա փոքր լինի, հնարաւորութիւն ունենայ ազատ ապրելու և զարգանալու իր սեփական հայրենիքում՝ առանց օտարների միջամտութիւնների։ Այս չարաճճի հարցին մենք, դժբախտաբար, ոչ մի պատասխան չենք գտնում վերոյիշեալ հեռագիրների մէջ։ Նրանք բոլորն էլ խօսում են ազատութեան անունից, բայց այդ ազատութեան կոնկրետ ձեւակերպութիւնը թողնում խուսափում են։

Շատ աւելի ուշագրաւ ձեւով է դնում ազատութեան խնդիրը Անգլիայի պրեմիէր-մինիստր Ասքւիտը՝ պատերազմի տարելիցի առթիւ Գվիլդհոլլում արտասանած ճառի մէջ. «Ներքին դաշնակիցների յաղթութեան—ասում է այս ականաւոր պետական գործիչը—միջազգային իրաւունքի թագաւորութիւնը իդէալների աշխարհից կեանքի կեանքը և կոնկրետ իրողութիւն կը դառնայ։ Սա նշանակում է անկախութիւն և հաւասարութիւն մեծ և փոքր պետութիւնների, որոնք, ընդհարումների դէպքում, Եւրոպայի միահամուռ կամքով ապահոված պէտք է լինեն բռնութիւններից։ Այս դրութիւնը հետեւանք կը լինի Եւրոպայի հիմունքներով իրար հետ կապուած ազգերի մեծ միութեան, որ պէտք է առերծւի միլիոնաւոր մարդկանց կեանքն աւելի գեղեցիկ և ազատ դարձնելու համար»...

Այսպիսով, ըստ Ասքւիտի, ազգերի ազատութիւնը պէտք է իրականանայ ֆեդերացիայի միջոցով, իսկ իւրաքանչիւր պետութեան իրաւունքները պէտք է ապահովվեն ֆեդերատիւ պետութեանց միութեան միջոցով։ Սա մի հոյակապ միտք է, որ Ասքւիտից առաջ արտայայտել են ընկերվարական հասարակագէտներից շատերը, և բազմաթիւ ընկերվարական կուսակցութեանց համար ծրագրային նշանակութիւն է ստացել։ Ուշագրաւը ներկայ դէպքում նախ այն է, որ այդ մտքի արտայայտիչն է հանդիսանում մի մինիստր և ապա այն, որ այդ մինիստրը իր բոլոր շրջահայեցողութեամբ և զգուշութեամբ հանդերձ յայտարարում է, որ պատերազմից յետոյ ազգերի ֆեդերացիան և ֆեդերացիաների միութիւնը իդէալների աշխարհից պէտք է իջնի կեանքը և կոնկրետ իրողութիւն դառնայ... Եւ եթէ բովանդակութիւն ունենար, նա պէտք է մի լրացում պարունակէր անմիջական խնդրի վերաբերմամբ, որ ներկայումս առանձնապէս մեզ է պղտորում։

Ինչպէս յայտնի է, պատերազմի սկզբին մեծ պետութիւնները յայտարարեցին, որ իրենք նուաճողական ձգտումներ չունեին։ Ճիշդ է, Ֆրանսիան յայտարարեց, որ վերադարձնելու է Էլզաս-Լոտարինգիան, իսկ Իտալիան՝ որ խլելու է Աւստրիայից Տրիէնտը, Տրիէստը և ընդհանրապէս իտալական շրջանները. բայց այս յայտարարութիւնները իրաւամբ որակեցին իբրև ազատագրական կռւի ծրագիր և ոչ թէ նուաճողական։

Սակայն պատերազմի առաջին տարեշրջանում իսկ նուաճողական ախորժակները զարթեցին կռուող պետութեանց մէջ։ Առաջին օրինակը տուին Գերմանիան, Աւստրիան և Տաճկաստանը, որոնք իրենց սկզբնական յաջողութիւններից յղփացած՝ կիսապաշտօնական ձեւով սկսեցին արծարծել Բելգիան, Լեհաստանը, բուն ռուսական սահմանամերձ սահմանները և մինչև իսկ Կովկասը բռնագրաւելու միտքը։ Այս հողի վրայ մանաւանդ Գերմանիայում վերջին տարւայ ընթացքում մինչև անգամ անգլին պայքար էր սկսել աննեկսիայի չափաւոր և ծայրայեղ կողմնակիցների միջև։

Դժբախտաբար այս անարժան խաղը գերմանական զինակցութեան մէջ չպարփակւեց։ Վերջին ամիսների ընթացքում, երբ միջին եւրոպական պետութիւնների յաղթահարելու նշանները զգալիօրէն մեծացել են, դաշնակից պետութեանց քաղաքական-հասարակական շրջաններում էլ խօսում են զանազան բռնագրաւումների մասին։ Խօսում են Տաճկաստանի զանազան մասերը զանազան պետութեանց տալու, Հռենոսի ձախ ափերից Գերմանիային քշելու, բուլղարական Մակեդոնիան մայր երկրից կտրելու և այլ այսպիսի ծրագիրների մասին, առանց հաշւի առնելու այդ երկիրներում ապրող ժողովուրդների կամքն ու տրամադրութիւնը։ Եթէ Ասքւիտը այսօրինակ ծրագիրները համարում է հիւանդոտ պղիտիկանների զառանցանք, այն ժամանակ ի հարկէ հասկանալի է նրա լռութիւնը աննեկսիայի խնդրի մասին։ Իսկ եթէ սրանք զառանցանքներ չեն, այլ բռնագրաւման լուրջ ախորժակներ, որոնք աստիճանաբար զարգանալով կարող են պատերազմի վերջնական նպատակի ձեւակերպման վրայ ազդել, այն ժամանակ նրա կոնցեպցիան պէտք է լրացւի մի կէտով, այն է՝ որ յաղթութեան դէպքում ոչ մի կտոր հող չպէտք է գրաւեն հակառակ այդ հողի վրայ ապրող ժողովրդի կամքի։ Առանց այս պայմանի ոչ պետութիւնների ֆեդերացիան կարող է նկատել իբրև ազգերի ազատութիւն և ոչ էլ ֆեդերատիւ պետութեանց միութիւնը կարող է միջազգային արդար իրաւունքի հանգրւան հանդիսանալ։

Այսպիսի մի լրացում թերևս այս աշխարհի հզօրներն անկարևոր կամ անձեռնտու համարեն, սակայն մանր ազգերը, որոնց ազատութեան խնդիրը ամէն տեսակ հոլովւում է համաշխարհային պատերազմի նպատակները որոշելիս, մեծապէս կարիք ունեն դրան, որպէս զի կարողանան համոզւել, որ այս պատերազմի համար ոչ մի տարբերութիւն մեծ չէ։

կութիւնների օգնութեան հասնելու փախստականներին, որոնք ամէն օր գալիս են նոր խմբերով. մեծ մասն երեխաներ ու կանայք են։ Դերսիմի քիւրդերի մօտ 4,000 հայեր կան։ Անհրաժեշտ է լայն օժանդակութիւն։ Երեխաներն ժամանակաւորապէս զետեղուած են Մոսկուայի Հայկ. կոմիտէի ապաստարանում։ Շնորհակալութիւն դոկտ. Ասլիխանին՝ Մամախաթունում 150, Բաբերդում 400, երեխաներին պատսպարելու համար։ Երզնկայից նոր խմբեր են հասնում։ Կոմիտէն միջոցներ չունի։

Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝
Ս. Աճեմեան
Լիազօր՝ Ա. Զալալեան

Էրզրում, 19 յուլիսի

Գրեթէ ամէնայն օր նոր-նոր փախստականներ են գալիս։ Այսօր եկան քիւրդ էրզրումցի երիտասարդներ՝ Գօքոր Վարդանեան, Միհրան Զաքարեան և Եբւանդ Կլոյեան։ Սրանք հրաշքով ազատուած են տեղահան անելու ժամանակ և պատսպարուած են եղել Դերսիմի շրջանի գիւղում քիւրդերի մէջ։ Ուղիղ 5 օր է, որ դուրս են եկել Դերսիմից, պատմում են բաւականին հետաքրքրական տեղեկութիւններ Դերսիմում ողջ մնացած հայութեան բեկորների մասին։ Նրանք հաստատում են Դերսիմի շրջանի գիւղացիների հայերին ցոյց տուած պաշտպանութեան մասին եղած լուրերը։

Բացի յիշեալներից, ազատուած են նաև հետեւեալ հայերը, որոնք առ այժմ գտնւում են Դերսիմի քիւրդերի մէջ. Դոկտոր Խաչիկ Սէխեան (Երզնկայից), Թորոս Վարժեան (բասենցի), Արտաշէս Լափեան, վաճառական (Երզնկայից), Հաջի Ցարութիւն Վարժապետեան (Երզնկայից), ժամագործ Հրանտ (էրզրումցի), Պետրոս Բաղդիկեան (Փաթի երկար պղպաձ), Բարսեղ Թերզեան իր ընտանիքով, Երզնկայի Թառագուց գիւղացի, Ցարութիւն Մինասեան (Էրզրումի Ձիթօղ գիւղից), Երեմիա Այխաթեան (Էրզրումի Կան գիւղից), վարժապետ Աւետիս (Էրզրումի Ղզղաղ գիւղից), Թերզի Եովհաննէս (էրզրումցի)։ Բացի սրանցից կան ուրիշ շատ հայեր ևս ցրուած Դերսիմի շրջանում, որոնց անուն և ազգանունները [illegible] տարգները ապրել են միմիայն Դերսիմի մի գիւղում, իսկ հայերը ցրուած են զանազան մասերում։

Էրզրումի հայութեան ողջ մնացած մասը, ըստ պատմածների, գտնւում են Խարբերդում և նրա շրջանում, և նրանցից յաճախ տեղեկութիւններ են ստացել Դերսիմում եղած հայերը։

Գարեգին

ՍԱՍՈՒՆՈՒՄ

Մուշ, 15 յուլիսի

«Խալըլնկի Դուկլուժ»*) եմ. սասունցիները այդպէս են անւանում իրենց բառով։ Սասնոյ ամենամեծ անտառն է այդ. մութ ու խորհրդաւոր։

Քամին տարուբերում է ծառերի ճիւղերը. Ինչքան մեծ հոգիներ են կռւել այս սօսափիւնների տակ ու հերոսաբար ընկել. որքան մարդիկ անյայտ իրենց հոգիներն են փչել այս մութ պուրակներում։ Սիրում եմ այս անտառը. զուլումի օրերին միշտ հաւատարիմ է եղել սասունցիներին ու իր թփերի տակ պատսպարել նրանց։

Ուղիղ հօթ տարի էր չէի տեսել այդ անտառը, Հօնոթը, Գէլէնը, Մարաթուկը, Ծովասարը, Տալւորիկը, Սասնոյ սիրուն սարութիւնները։

Այդքան աւերումներից յետոյ սրբութիւններ կան, որոնք դեռ թագաւորում են Սասնոյ բարձունքների վերայ։ Բանակներն ու թնդանօթները իրենց աւերածութիւններով չեն կարող աւերել ժողովրդական սրբութիւններն ու խնկելի գաղափարները։

Սերոբների, Հրայրների, Գէորգ Չաւուշների, Վահանների, Քեռիների, Աւօների, Կորիւնների, Մնջոների, Ղազարների, Վարդանների... այս բարձունքների վրայ սերմանած գաղափարները պիտի մնան դարեր և պիտի կրթեն սերունդներ, տոգորուած ազատագրութեան սիրուն գաղափարով։

Այս բարձրաւանդակի ամէն մի հովիտ, ծառ, քար կամ սար ունի իր սրբազան պատմութիւնը, կապուած մեր տխուր-գաղափարական հերոսների և Սասնոյ խրոխտ ժողովրդի հետ։

Բարձրանում եմ դէպի Մուշի և Սասնոյ միջև ընկած Կուրտղ լեռան փէշերը։ Ինձ հետ կան 25 սասունցիներ և մեր հին հերոսներից մէկը—Փեթարցի Մանուկը։

Դիտում եմ ուշի ուշով ինձ ծանօթ այս վայրերը ու չեմ կշտանում։ Մանուկը պատմում է իրենց հերոսական կեանքից դրւագներ. հետաքրքրութեամբ լսում եմ ապրելու գեղեցիկ անցեալը։

Ահա և՛ մի աղբիւր, կանաչների մէջ։ Սիրուն տեղ է։ Յոգնած և սոված ենք բոլորս. նստում ենք այգանք, հանգստանում, ուտում և խմում այս սառնորակ աղբիւրի ջուրը։

Նայում եմ դիմացը—Սասնոյ սրբազան Հանտօք լեռան, որին պարուրուած են Սասնոյ և ամբողջ Տարօնի ազատագրութեան ու հերոսական պատմութեան բոլոր սրբազան պատմութիւնները։ Ուշի-ուշով դիտում եմ Հանտօքը, նրա գագաթները—Սուրբը, Մարանը, որի վրայ վերջին ինքնապաշտպանութեան ժամանակ կռւելիս է եղել Փեթարցի Մանուկը իր խմբով։ Մէջնաղի թաքստի Մանուկը իր խմբով. Մէջնաղի տարածութիւնը—Կօլա Նազէ—ուր հաւաքուած հազարաւոր հայ ժողովուրդը ենթարկւում է տաճկական թնդանօթների ամբողջութեան և տորոտորների, ծմլում, բայց միշտ խիզախ ու վեթխարի իր աղբիւրների մէջ։

Անդէն ժողովուրդը ամբարձնել կանանց, երեխաներին հաճոյքով բարձունքներին ծայրերը, դա մի նախադրութիւն է, որ յատուկ է միայն տաճկին։

Թնդանօթների տարափի տակ հանուսօրի վերջին առք կաւին սպանւում է ղեկավարներից մէկը—Մշեցի Մնջոն։

Ղեկավարները մէկը միւսի ետևից ընկնում են. Մնջոն Հանտօքում, Գոմսեցի Կորիւնը Գերինում, Վարդանը Աւարտում, Շէնքեցի Ղազարը Շէնքում։

Ամիսներ շարունակ տաճկական կանոնաւոր զօրքի ու քիւրդ ոյժերի դէմ կռւելուց յետոյ գաղափարի և ժողովրդի պաշտպանութեան համար հպարտօրէն ընկան շատ թանկագին, ազատագրութեան այդ ղեկավար հերոսները։

Հպարտ են այդ վայրերը. չէ որ իրենց գրկում են խիզախօրէն կռւել ու ընկել ազատութեան այս և ուրիշ հերոսները. և զգալով իրենց մեծութիւնը, հպարտութեամբ վեր են ցցել իրենց գագաթներն ու չեն ուզում, որ հայ ժողովուրդը մոռանայ իրենց ու իրենց վրայ թափած արիւնների չիտակ գործն ու նշխարի ճամբան։

Մինչ ես մտածում եմ, այս լեռների տարիների անց ու դարձը, ետևս 25 [illegible] րում են։ Ամէն մէկը դրանցից մի գիւղի կամ ընտանիքի մնացորդն է, կորցրած շատ թանկագին հարազատներ, փառաւոր տուն, գեղեցիկ ընտանեկան յարկ։ Գորում է հոր, ապրում է հոր. որդիսի՞ հնարաւոր ժողովուրդ։ Սրբութեամբ պահպանում են միայն իրենց սպանուած հարազատների վերջին հառաչանքը կանչը—վրէժխնդիր լինել մինչև կեանքի վերջ։ Հիանում եմ այդքան ուժեղ անհատականութեան վրայ. ժողովուրդ, որ մահ է ապրելու։

Կարօտը լեռան գագաթին եմ. կանգնած ձիւնի վրայ դիտում եմ Սասունը Նորից. ոչ մի գիւղից ծուխ չի բարձրանում, կենդանի շունչ չկայ։

Երեկւայ փառաւոր բարձրաւանդակը աւերակների է վերածւել. կենսունակութեամբ լի եռ ու զեռը դատապարտուած է այսօր լռութեան։

Այդ փառաւոր ժողովրդից միայն 1700 մարդիկ են ազատւել, պանդխտանելով իրենց գոյութիւնը մարդկային միս, սատակած կենդանիներ և կաշիներ ուտելով։ Դրանք ապրում են նոր ուտելով, Մշոյ մէջ, կրկին սովալի պայմաններում։

Ոչնչութեան գիրկը մտան յուրջերն հարազատների, մեր սիրելի հերոսների ու մի հերոս ժողովրդի։

Մի անմոռանալի ու ծանր մղձաւանջի ծանրութեան տակ իջնում եմ Մուշ քաղաքը։

Արմէն Սասունցի

*) Կաղնիի անտառ։

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

ԳԼԽ. ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԻ ՇՏԱԲԻՑ

26 յուլիսի

I

Արեւմտեան ճակատ.— Սերետ գետի վրայ մեր զօրքերն աջողապէս առաջանում են՝ ամրանալով գրաւուած շրջաններում։ Այս շրջաններում, յուլիսի 22—24 կռիւների ընթացքում գերիների ընդհանուր թիւն է 166 սպայ և 8,415 զինուոր. ընդամենը վերցուած են 4 թնդանօթ, 19 գնդացիր, 11 ռմբաձիգ ու ականաձիգ և ուրիշ շատ ռազմամթերք։ Ստոխոդ գետի ճակատում, Սարրնիով աւանի շրջանում, գիշերով աւստրիացիների մի խմբակ ձեռքերը բարձրացրած դուրս եկաւ մեր մի գնդի ճակատամասի վրայ։ Մօտեցած վաշտի հրամանատար գնդապետ Սոտովոմինկոյին դաւաճանօրէն սպանեցին։ Մեր հրաձիգները հրացանի բռնեցին աւստրիացիների ամբողջ պարախան։ Դնեստրից հարաւ մեր զօրամասերը յարձակման դիմելով մօտ 25 վերստ ճակատի վրայ, Տիսմենիցայի ուղղութեան վրայ, մըտան հակառակորդի խրամատների մէջ և կռւով հետապնդեցին նրան։ Մեր քաջարի զօրքերի անդիմադրելի խոյանքով հակառակորդը յետ մղւեց ամբողջ ճակատի վրայ, և մենք գրաւեցինք Տլումաչ քաղաքը, դրանից արևելք մինչև Դնեստր շրջանն ու Կոլոմիա—Ստանիսլաւով երկաթուղուց հարաւ-արևմուտք բարձունքների շղթան։ Մեր գրոհը նախապատրաստել էր քիմիական ռումբերի արձակումով հակառա[illegible] նրա հրետանին, ճնշելով մեր գնդերից, դադարեցրեց կրակը և երեսի վրայ թողեց թնդանօթները։ Հեծելազօրը հալածում է անկարգ փախչող հակառակորդին։ Այս կռիւներում մեր փառապանծ դիւիզիաներից մէկը գերի վերցրեց մօտ 2000 գերմանացի, մի քանի ծանր թնդանօթ և բազմաթիւ գնդացիրներ։ Շարունակւում են գերիներ հասնել մեծ խմբերով. ընդհանուր թիւը դեռ չէ պարզուած։ Այսպէս ուրեմն, գեներալ Լեչիցկու պանծալի զօրքերը դարձեալ մի խոշոր աջողութիւն ձեռք բերին։

II

Արեւմտեան ճակատ.— Դնեստրից հարաւ մեր զօրքերի ձեռք բերած աջողութիւնը շարունակւում է ծաւալւել։ Հետապնդելով հակառակորդին, մեր քաջարի զօրամասերը, կռւով վերցրին Նիժնիւով քաղաքը, Բրատիշուվ, Գալոնիւչի, Նազորոժնու, Զարնովոգլանիկ, Կովիտուլանովկէ գիւղերն ու Սարնեա աւանը, այդ կերպով մօտենալով ձախ թևի վրայ գրաւած շրջանին՝ մասամբ դէպի Վորոնա գետը, որի վրայ գտնւում է Տիսմենիցա քաղաքը։ Հակառակորդի հետանալուց առաջ մի քանի կէտերում պայթումներ լսւեցին։ Ըստ երևոյթին պայթեցնում են կամուրջներն ու մթերանոցները։ Վերցուած գերիների և աւարների քանակութիւնը պարզւում է և պիտի հաղորդւի լրացուցիչ կերպով։ Մեր գրաւած շրջանը մօտ 160 քառակուսի վերստ է։

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԼՈՆԴՈՆ, 25 յուլիսի.—Եգիպտոսի անգլիական բանակի հրամանատարը հաղորդագրում է. Մեր թնդանօթային, հրացանային ու գնդացիրային կրակը սաստիկ էր։ Բոլոր հաղորդագրութիւնների համաձայն, թիւրքերի կորուստները, սպանւած և վիրաւոր, մեծ են։ Յուլիսի 23-ի ու երեկոյեան տերրիտորիալ հետևակազօրքը խիզախ գրոհով վերցրեց թշնամու յառաջապահ ամուր դիրքը։ Մենք շարունակեցինք հետապնդել թիւրքերին՝ 15 մղոն տարածութեան վրայ՝ առանց հանդիպելու Կատիամայջայի աւազանին։ Ներկայումս մեր վերցրած չվիրաւորուած գերիների թիւն է 45 սպայ և 3,100 զինուոր։

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ

ՓԱՐԻԶ, 25 յուլիսի.—Ֆրանսիական երեկոյեան պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Երեկոյեան, Սոմմայից հիւսիս մեր զօրքերը փայլուն գրոհով գրաւեցին գերմանական խրամատների գիծը՝ Էն անտառից և Մոնակո ագարակից արևելք գետի միջև, և վերցրին 120 գերի և մօտ մի տասնեակ գնդացիր։ Սոմմայից հարաւ մեր հրետանին չափազանց եռուն գործունէութիւն ցոյց տուեց. մեր թնդանօթներն աւերիչ կրակ բացին՝ Լիհոն շրջանի թշնամու մարտկոցների վրայ։ Մաասի աջ ափին, ամենուրեք կռւից յետոյ, մենք առաջացանք Տիոմոնի ամրութիւնից հարաւ՝ միաժամանակ վերցնելով 5 գնդացիր, և գրաւած դիրքերի վրայ բազմաթիւ գերմանական դիակներ նկատեցինք։ Բաւական ուժեղ կռւից յետոյ, մեզ աջողւեց գրաւել մի քանի տներ Ֆլերի գիւղի արևմտեան մասում։ Վօ—Շապիտր—Շենուա շրջանի մեր զօրագծերը թընդանօթաձգութեան են ենթարկւում։

ՓԱՐԻԶ, 26 յուլիսի.—Ցերեկւայ հա-

ԹԱՓԱՌՈՒՄՆԵՐ

Ախթալա—Հաղպատ—Մեյրամանէ

II

Հաղպատ ենք։ Հինաւուրց վանքը անմիջապէս նկարւում է մեր աչքին իր վեհ ու մռայլ կերպարանքով։ Գիւղը մի վայրկեան կենդանութիւն է ստանում, երբ նրա ծայրին երևում է մեր փոքրիկ կարաւանը։ Կտուրներին հաւաքւում են հետաքրքիր երեխաներ ու կանանց խմբեր։ Տղամարդ գրեթէ չկայ. եղածները զբաղուած են. 150 զինուոր է տուել փոքրիկ Հաղպատը։ Իջնում ենք վանքի մօտ, փռւում խոտերի վրայ, գալիս է վարդապետը, գալիս է և Երզնկեան քահանան, հաւաքւում են մի քանի գիւղացիներ, սամովարը եռում է շուտով, սկսւում է բացօդեայ թէյ ու զրոյց։

Առաջին անգամն էի տեսնում հռչակաւոր վանքը։ Գնում եմ պտտելու տեղը դիտելու, առանց որևէ գրքի ու ծանօթութեան, սոսկ ազատ հասկացողութիւններով։ Չկայ աւելի տխուր վիճակ։

Ինձ հետ են, բարեբախտաբար, Զաքարիա վարդապետը և Երզնկեան քահանան, որոնք քիչ թէ շատ ծանօթ են երևում վանքի պատմութեան։ Ինձ առաջնորդում ու մեկնութիւններ են տալիս և Արամեանցի աղջիկները, որ քանիցս այցելել են իրենց սրբավայրը և տեղեկութիւններ են հաւաքել։ Նրանք են, ի հարկէ, եւրոպական քաղաքների պատկերների ընթացքում երբեք չեն տեսել «հին-հին դարուց» այդպիսի յիշատակ և չնայած իրենց օտար, հայամերժ կրթութեան, նոյնպէս յուզւում ու ներշնչւում են հայոց պատմութեան այս սրբազան վայրերում... Ինչ օգուտ մեզ այդ պատահական ու վայրկենական յոյզերից... Եւ ինչու հարիւրաւոր այդպիսի փափկասուն տիկիններ, որ ունեն ուսում ու կրթութիւն, նուրբ ճաշակ ու հնութեան սէր, որ սովորել են բարձր ազգերից գնահատել պատմութիւնը, ինչու նրանք, որ իրենց ընտանեկան հոգսերից դուրս ունեն ազատ ժամանակ հետաքրքրւելու հայ պատմական յիշատակներով, ունեն միջոց, հնարաւորութիւն խրախուսելու մեր ազգային կուլտուրայի նիւթական աշխատանքը, ինչու նրանք պիտի մնան յաւիտենօրէն խորթ ու օտար հայրենի իրականութեան և միայն երբեմն, պատահաբար պիտի արձակեն հիացմունքի մի ճիչ, վշտի մի հառաչանք Հաղպատի ու Սանահնի վանքերում կամ Անիի աւերակներում...

Բայց շարունակենք մեր պտոյտը։ Հաղպատավանաց կոթողը—ինչպէս մեր բոլոր հնութիւնները—թողնւում է լքուած, անխնամ, աւերւում է անձրևից ու բընութեան այլ պատահարներից։ Կայծակը հենց նոր աւերած է գործել գմբէթի մօտ, շանթարգել անգամ չկայ՝ այս դժբախտ վանքը գէթ կայծակի քմահաճոյքներից ազատ պահելու։ Ինչքան ծախք էր պահանջէր այդ...

Պատերը ծակոտած են շատ տեղերում, անձրևը կաթկթում է ներսը, փչացնում թանկագին որմնանկարութիւնները։

Գերեզմանները թռել են քարուքանդ և ժամատան լէնքերի վրայից մաղէն ազատ արշաւանքներ է գործում։

Ճնշող տպաւորութիւն է անում այդ ամէնը։ Անգամ սրբավայրում չկայ անգամ մի վայելուչ սենեակ, ընդունարան հիւրերի համար։ Զաքարիա վարդապետը յուսահատօրէն շարժում է գլուխը... Ցոյցերին գրել են մեր բարեգործ հարուստների և ամենից առաջ, բնականաբար, կուսածառնորդ Միքայել Արամեանցի վրայ։

Այս վանքը վերաշինել պէտք է։ Աւելի ճիշդ՝ կարկատել ու նոր փլուզումների առաջն առնել։ Երբ մտածում էք, որ ընդամենը մի քանի հազար ռուբլով կարելի է փրկել ժամանակի աւերումներից ազգային հնութեան մի հազւագիւտ կոթող, անհնարին ցաւ էք զգում, որ այնքան դժւարութեամբ են երևում այդ հազարները...

Եւրոպայի մէջ սրբութեամբ ու

գործողութիւն։ Սոմմայից հիւսիս, անգլիական զօրքերի աջ թևը գրաւեց ֆրանսիական հեռախօսագօրքը. անգլիացիների կողմից Գիլլեմոնի գրոհի ժամանակ, առաջացան «139» բարձունքից արևելք և Հարդեկուրից հիւսիս՝ վերցնելով 40 գերի։ Մոնակօ առգարակից արևելք գերմանացիներն առաւօտեան երկու անգամ փորձեցին յետ խլել՝ երեկ ֆրանսիացիների գրաւած խրամատը, սակայն հրացանային կրակով յետ մղեցին՝ թողնելով գիակների կոյտեր։ Ֆրանսիացիներն այս շրջանում գերեցին 230 հոգի, որոնց մէջ 2 սպայ։ Մասսի աջ ափին գիշերը վերսկսեց ամենաուժեղ ռմբակոծութիւնը։ Առաւօտեան ժամը 5-ին գերմանացիները խոշոր ուժերով յարձակեցին Ֆլերիից մինչև Տիոմոնի ամրութիւնների ճակատի գծերի վրայ՝ ֆրանսիական զօրագծերի յետևում կրակէ պատնէշ կազմելով 210 միլլիմետրանոց թնդանօթների հրաձգութեամբ։ Թնդացիրային մահաբեր կրակը կասեցրեց Ֆլերիի և Ամի գիւղի առաջնորդող ճանապարհի վրայ կատարւած բոլոր գրոհները. սակայն կատաղի կռւով, որ դեռ շարունակւում է, գերմանացիներին աջողւեց Թիաւ Տիոմոնի ամրութիւններում։ Վոգեզներում, Սեննոի մօտ, ֆրանսիական խրամատներին մօտենալ փորձող գերմանական զօրամասերը ցրւեց արեցին հրացանային կրակով։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՀՌՈՄ, 25 յուլիսի.— Իտալական պաշտօնական հաղորդագրութիւն։ Տոֆանօ շրջանում մեր զօրքերը գրաւեցին թշնամու ուժեղօրէն ամրացւած գիծը, որ իջնում է Տրաւենանցես ձորի, Սարէ հեղեղատի և Գազերօ ձորի ճանապարհների վրայ։ Իզոնցոի սարերին հասնելի վրայ երեկ մեր զօրքերը յարձակման ձեռնարկեցին՝ Մոնֆալկոնէ ճակատամասի թշնամու գիրքերի վրայ։ Յուլիսի 22-ին սկսւած մեր յարձակումը առաջ տարւեց «85» և «121» բարձունքների ուղղութեամբ։ Թնդանօթների և խրամատային մարտկոցների նախապատրաստական կրակից յետոյ, մեր հետևակազօրքը Մոնֆալկոնէի ճակատամասի վրայ գրաւեց թշնամու խրամատների մի քանի գծերը։ Սոսկալի ձեռնակռւից յետոյ բերսալիէրներն ու հեծանւորները (վելոսիպեդիստ), 3-րդ, 4-րդ և 11-րդ վաշտերից, վերցրին համարեա ամբողջ «85» բարձունքն ու պահեցին իրենց ձեռքում, չնայած ուժեղ հակայարձակումներին։ Ցերեկւայ կռւի ընթացքում վերցրինք 3600 գերի, որոնց մէջ 100 սպայ, մի գնդի հրամանատար և մի գնդապետ ընդհանուր շտաբից, վերցրինք նոյնպէս 3 թնդանօթից բաղկացած մի մարտկոց, մի քանի տասնեակ գնդացիր, ահագին քանակութեամբ ռումբեր և ռազմամթերքի մեծ պաշար։

ՄԱՄՈՒԼ

«Рус. Сл.» լեհական հարցի շուրջն իր առաջնորդողում գրում է, ի միջի այլոց.

Գորեմըկին— Մակլակով — Շչեգլովիտով մինիստրութիւնը, որի ժամանակ հրատարակեց Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլայեվիչի յայտնի կոչը Լեհաստանի մասին, չափազանց խորայատուկ հաւկացաւ այդ կոչը և, իր ընդհանուր քաղաքականութեան բոլորովին համապատասխան կերպով, մամուլի էջերից վերցրեց «լեհական աւտոնոմիա» խօսքն իսկ։ Միայն մի տարի անց Գորեմըկինը յայտարարեց Պետ. Դումայում, որ մշակւում է կայացւած մի նախագիծ մշակելու, որով պատերազմից յետոյ Լեհաստանին պիտի տրւի «իր ազգային, կուլտուրական ու տնտեսական կեանքի ազատ շինութեան իրաւունքը՝ աւտոնոմիայի հիմքի վրայ, ռուս հայրի գաւազանի տակ»։

Լեհաստանի ողբերգական այդ օրում, Վարշաւայի գերմանական գրաւման նախօրեակին, արւած այդ յայտարարութիւնն առանձնապէս տխրագրական պիտի նկատւէր, այլապէս կը լինէր շատ հեգնանք։

Սակայն անցաւ մի տարի ևս, և ոչ միայն խոստացւած նախագիծը պատրաստ չէ, այլև անծանօթ են նրա հիմնական գծերը։ Կառավարութեան անդամների միջև, գէթ մինչև վերջին օրերս, համաձայնութիւն չկայ, թէ ինչպէս պիտի վերաբերել Լեհաստանը։ Մինիստրական խորհրդի նախագահ Շտիւրմերի հետ այդ խնդրի շուրջ անհամաձայնութիւնն էր, որ պատճառ դարձաւ Սազոնովի հրաժարման։ Բայց Շտիւրմերն ինքն ևս ոչինչ չասաց այս մասին՝ արտաքին գործերի պորտֆելը ստանձնելուց յետոյ, երևի նրա համար, որ «հիմա ոչ թէ խօսքի, այլ գործելու ժամանակ է»... Սակայն թէ պատերազմի անցքերը, թէ այն լարւած ուշադրութիւնը, որով այս հարցի շուրջը որոշ քայլերի են սպասում ոչ միայն լեհերն ու ռուսները, այլ և մեր դաշնակիցներն ու, հաւանաբար, նաև մեր թշնամիները— այլևս յետաձգում չեն ընդունում։

Թերթը յիշում է, որ երբ ռուսական բանակը թշնամուց մաքրէ Լեհաստանը, այնտեղ ռուսները կը գտնեն լեհ ազգային կեանքի նոր հիմքեր— քաղաքային ինքնավարութիւն, դատարաններում լեհերէնի լայն գործածութիւն, լեհական ազգային դպրոցներ, և դրանց հետ լեհական համալսարան Վարշաւայում։ Վերսկսել են իրենց գործունէութիւնը ռուսների կողմից փակւած կամ արգելւած լեհական կուլտուրական ընկերութիւններն ու հիմնարկութիւնները...

Գերմանացիներն ամեն կերպ աշխատում են իրենց կողմը շահել լեհերին և դրա համար ընտրել են ամենաուղիղ ճանապարհը։ Եւ եթէ նրանց չէ աջողւել յաղթահարել Լեհաստանի և գերմանիզմի միջև դարաւոր անհաւանութիւնը, բայց մենք շատ պարզ կերպով պէտք է գիտակցենք այն փաստը, թէ մեր կողմից եղած շատ խոստումներ, և միայն խոստումներ, իրականացւած են մեր հակառակորդի կողմից...

Ռուս իշխանութիւնը չէ կարող վերադառնալ տիրապետող վարչութեան սիստեմին Լեհաստանում։ Իշխանութիւնը պէտք է աննկուն հաւատք ներշնչէ լեհերին, որ մօտ է նրանց ազգային ձգտումների իրականացումը։ Չէ կարելի այսուհետև էլ անորոշութեան և ճնշող երկմտանքի մէջ պահել լեհ ժողովուրդը։ Առանց այն էլ խիստ շատ ժամանակ կորաւ։

—

Խմբագրութիւնս ստացաւ Նիւ-Եօրքում հրատարակւող „The New Armenia" կիսամսեայ հանդէսի յուլիսի 1-ի համարը։ Յօդւածներ ունին «Bocton Evening Transcript»-ի խմբագիր E. Clement-ը, Միսս Զերադը՝ «Ֆանկուտին», Արշակ Չօպանեանը՝ Օրօր Մայր Հայաստանին, կան Լեզուռից և Լինչից քաղւածքներ Հայաստանի մասին։ Գեղարւեստական նկարներ են զետեղւած՝ Նիւ-Եօրքում վերջերս կայացած դաշնակիցների բազարի հայկական բաժանմունքի ու Մշոյ ս. Կարապետ վանքի։

ԹԱԼԱ՞Ն ԹԷ ԿՌԻՒ ԹԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

«Թոմամեղրոմէ Ազրէ»-ն (№ 160), խօսելով ներկայ թանգութեան և նրա պատճառների մասին, կանգ է առնում Վրաստանի գաւառներում տեղի ունեցող խառնակութիւնների վրայ։

«Իմերէթից ցաւալի լուրեր են ստացւում։ Ալան. թալանի են մատնել Սամտրեդին, Խոնին, Աբաշան, Բանձան, Սագինօն, Կուլաշը, Սուջունան և այլ մօտակայ վայրերը...Դրութիւնը լուրջ է։ Եթէ այսպէս շարունակւի, եթէ հարկաւոր միջոցներ ձեռք չառնւին, աւելին կարելի է սպասել։ Թանգութիւնից հիւծւած մասսան ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չի առնում, նա կարծում է, որ խանութներ թալանելով՝ վաճառականներին «խելք կը սովորեցնէ» և իրենց կացութիւնն էլ կը բարւոքէ։ Մեթէ կարիք կայ նորից պնդելու, որ լայն խաւերի աղքատացման և անսահման թանգութեան մէջ միայն վաճառականները չեն մեղաւոր։ Եթէ որևէ հնարքով բոլոր վաճառականներն էլ անյայտանան, միևնոյն է, դրանով ոչ ապրանքների գները կիջնէ, ոչ ժողովուրդի նիւթական պակասութիւնը կը վերացւի և ոչ էլ անհրաժեշտ մթերքների քանակը կը մեծանայ, որոնց Ռուսաստանից ստանալուն մեր գիւղերը սպասում են ինչպէս մի երկնային մանանայի։ Չքաւորութեան և թանգութեան պատճառները աւելի խորն են և նրանց դէմ մղւած կռիւը պահանջում է շատ աւելի խելամտութիւն և քանիմաց վերաբերմունք։ Վաճառականներին թալանելով գործը բնաւ չի շահւի։ Այս ասում ենք ոչ թէ նրա համար, որ արդարացնենք վաճառականների ընչաքաղցութիւնը, մենք նրանց դէմ ենք, անպայման հարկաւոր է նրանց անսահման ախորժակը վերացնել. կասկած չկայ, նրանք արհեստական կերպով ապրանքը թանգացնում են և անհրաժեշտ մթերքները սպեկուլեացիայի նիւթ դարձնում, սակայն այդ բոլորի դէմ կռւելու համար գոյութիւն ունին այլ միջոցներ և այլ ճանապարհ։

Թալանը և խանութների ջարդերը ճարահատութեան տեղ չեն ծառայում։ Թանգութիւնը դրանով չի մեղմանայ և ոչ էլ յուսահատ ապրանքը կաւելանայ։ Ընդհակառակը նման դէպքերի հետևանքը այն է եղել, որ աւելի է թանգութիւնը ծաւալւում և աւելի զգալի չափով զգացւում ապրանքի պակասութիւնը։ Դրա երևելի օրինակը այսօր Թիֆլիսն է ներկայացնում. կեանքը աւելի ևս դժւարացաւ և շատ ապրանքները բոլորովին չեն էլ ճարւում։ Երևակայեցէք վարունգն ու պամիդորը նոյնիսկ անյայտացան շուկայից։ Միսը չկայ, թալանը նոյն հետևանքը կունենայ և այլ վայրերում։ Միանման երևոյթները միշտ միանման հետևանքներ են ունենում։ Մեր նպատակն է վերացնել կրիզիսը և արժան ձեռք բերել մթերքները։ Եւ երբ թալանով և խանութներ ջարդելով հակառակ հետևանքի ենք հասնում, դրանով վնասում ենք ոչ թէ վաճառականներին, այլ նախ և առաջ մեզ։

Այսօրւայ պայմաններում անհատը առանձին վերցրած չի կարող մաքառել ժամանակակից անարդարութիւնների դէմ։ Անհրաժեշտ է միանալ, կազմակերպւել և այդ ճանապարհով միայն... հասնել նպատակին։ Վաճառականների սպեկուլեացիայի դէմ կռւելու համար գոյութիւն ունին սպառողական խանութներ։ Բոլոր չունեւոր սպառողները այդ խանութների շուրջը պէտք է համախմբւին ոչ թէ հարիւրներով, այլ հազարներով»։

Ապա թերթը յիշատակելով ճանապարհների անկանոնութիւնը, ցանկութիւն է յայտնում ազատ մարդկանց միջոցով ծանօթացնել հասարակութեանը թանգութեան պատճառների հետ, և այդ համարում է սպառողական ընկերութիւնների պարտականութիւնը, ընկերութիւններ, որոնք, թերթի կարծիքով, բացի առևտրից, դժբախտաբար, այնքան էլ չեն հետաքրքրւել նման գործունէութեամբ։

Ա. Թ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂԹԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Հայկ. կ. կոմիտէի լիազօր Գ. Ղամարեանի զեկուցումից երևում է, որ կոմիտէի լիազօրները միացած Քաղաքների Միութեան լիազօրների հետ՝ փախստականների օգնութեան գործում ցոյց են տւել բաւարար աջակցութիւն։ Մինչև յունիսի վերջերը Խնուսի և Արոսի շրջանների սննդատու կայաններից՝ հացով, թէյով, կերակրով, հագուստով և ճանապարհածախսով օգտւել են մօտ 5,000 փախստականներ։ Լիազօրները աջակցել են նաև որբերի հաւաքելու, նրանց կերակրելու, հագուստ բաժանելու և Կովկաս փոխադրելու գործում։ Խնուսում հաց չլինելու պատճառով որոշում են կայարանները փոխադրել Մանազկերտ, ճանապարհին քրդերը յարձակւում են գործում, որի ժամանակ սպանւում են մի հոգի և 2 ձի։ Ըստ լիազօրների կազմած վիճակագրութեան՝ այժմ Խնուսի շրջանում կայ 27 գիւղ 2,894 բնակիչներով, որոնցից 2,157-ը կանայք և երեխաներ են։ Զեկուցման մէջ մատնւում է նաև հետևեալ տեղեկութիւնը. Խնուսի 24 գիւղերի 16,845 բնակիչներից ազատւել են 2,243 հոգի, անյայտացել են 1,200 հ., արտաքսւել են 994 հ., սպանւել, մեռել կամ ինքնապաշտպանութիւն են գործել 12,406 հ., 24 բնակիչների հետքը չը կայ։

✦ Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքի տեղական կոմիտէն միջնորդել է փախստականների գործի գլխաւոր լիազօր գեն. Թամամշևի առջև, որ թոյլատրւի Պարսկաստանի զանազան վայրերում բանալ թէյարաններ և չորս հիւանդանոց՝ 50-ական մահճակալով։

✦ Ինդասեան Բ. հեռագրում է փախստականների գլխաւոր լիազօր գեներալ Թամամշևին, որ Երզնկայից գալիս են բազմաթիւ փախստականներ, անհրաժեշտ է օգնութիւն։ Հարկաւոր է բանալ սննդատու կայան և ուղարկել հագուստ։

✦ Քաղաքների Միութեան Կովկասեան բաժանմունքը Մարաղայում բաց է անում մի բժշկա-սննդական կայան փախստականների համար։

✦ Հայոց Գիւղատնտեսական ընկ. լիազօր Բ. Արոյեանը Իգդիրից հեռագրում է, որ Վան՝ ընկերութեան նախագահ Ա. Սահակեանին ուղարկել է 199 գութան։

ԼՐԱՏՈՒ

ԹԻՖԼԻՍ

Երեկ Կովկասի Փոխարքայի անւանակոչութեան օրը Ալեքսանդր-Նևսկի եկեղեցում կատարւեց հանդիսաւոր մաղթանք։

✦ Աւստրօ-գերմանական ճակատում ռուսների տարած նոր յաղթութեան առիթով երեկ քաղաքը զարդարւած էր դրօշակներով։

✦ Յուլիսի 25-ին քաղաքագլխի փոխանորդ Իշխ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի նախագահութեամբ կայացաւ ռատնիկներին զինակոչի ենթարկւող թիկունքի պաշտպանութեան համար աշխատողներին ժամանակամիջոց տւող կոմիտէի նիստը։ Մինչև 1917 թ. յունւարի 1-ը ժամանակամիջոց է տրւած՝ Վոլոնտօնսկու թուջի ձուլարանից 7 հոգու, Թայիրեանի, Ալիխանեանի և Տոլէի սղոցի գործարանից 11 հոգու, գիշերային համար բոյսեր հաւաքող կազմակերպութիւնից 9 հոգու, զինւորա-արդիւնաբերական կոմիտէի մատակարար ինժեներ Ի. Ս. Փանգոսի պահեստից 2 հոգու, տեղական չորս ռուսերէն թերթերի խմբագրական կողմից և տպարանական ծառայողներից՝ 28 հոգու, իսկ «Տաուզ» ցեմենտի գործարանի դիմումը մերժւած է։

✦ Հայոց Գիւղատնտեսական ընկ. մի շրջաբերականն է ուղարկել այն գիւղերի լիազօրներին, որոնք դիմել էին ընկ. ցորեն և ալիւր ստանալու համար. շրջաբերականում ասւած է, որ Գիւղատնտեսական ընկ. վարչութիւնը տեղեկանալով, որ հակառակ իր դիմումների մինչև հիմա չեն ուղարկւած հայ գիւղական համայնքների համար գնւած ցորենն ու ալիւրը Զեյթա, Ուռա-Լարա և Սատնիշխայա կայարաններից, պաշտօնապէս հրաժարւեց այսուհետև ստանալ ապրանքը, ենթադրելով, որ նրանք չորս ամսւայ ընթացքում թաղւած կայարաններում, կարող են փչացւած լինել և անպէտք դարձած գործածութեան համար։ Այդ պատճառով էլ ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է լիազօրներից, որ անյապաղ վերադարձնեն դալլիկաները իրեն և ստանան Գիւղատնտեսական ընկ. այդ նպատակի համար տւած գումարները։

✦ Քաղաքների Միութեան Կովկ. բաժանմունքը Պարսկաստան ուղարկեց մի տեխնիկական խումբ։

✦ Այս տարւայ առաջին կիսամեակում տրամւայի արդիւնքը 300,000 ռ. գերազանցել է նախորդ տարւայ միևնոյն ժամանակամիջոցում ստացւած արդիւնքից։

✦ Գրաշարների գործադուլի պատճառով երեկ «Кавказское Слово» թերթը լոյս չտեսաւ։

✦ Արհեստաւորաց ակումբում երեկ կայացաւ «Ուշ լինի—Նուշ լինի» օպերետի ներկայացումը, որն յետաձգւած էր վաղուց։

✦ Քաղաքային բարակներն են տարւել խոլերայով կասկածելի երկու հիւանդներ։

✦ Մի քանի օրւայ հովերից յետոյ քաղաքումս խիստ շոգեր են լինում։ Յուլիսի 27-ին Ռէյսկիերի ջերմաչափը հասաւ մինչև 25 աստիճանի։

✦ Միրզոեանցի վանքի որբանոցի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ յայտնում է, որ որբանոցի նւէրներ է ստացել Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանից—300 ռ., Թեհրանի մի խումբ ուսուցիչներից—50 ռ., «Тифлисскій Листокъ»-ի խմբագրութեան միջոցով—97 ռ., «Հորիզոն»-ի խմբագրութեան միջոցով—50 ռ. և Շահնազարեանի տանը խնջոյքի ժամանակ հաւաքւած՝ 11 ռ., ընդամենը՝ 508 ռ.։

✦ Յուլիսի 26-ին քաղաքային բարակներն են մտել հիւանդներ՝ բծաւոր տիֆով—1, որովայնային տիֆով—3, կրկնւող տիֆով—1, դիզինտերիայով—1. առողջացել են՝ դիֆտերիտով—1. որովայնային տիֆով—3, կրկնւող տիֆով—1. մեռել են՝ ծաղիկով—2. մնում են հիւանդներ՝ սկարլատինայով—30, դիֆտերիտով—10, ծաղիկով—3, բծաւոր տիֆով—44, որովայնային տիֆով—38, կրկնւող տիֆով—118, դիզինտերիայով—10, մենինգիտով—2։

ԿՈՎԿԱՍ

Անդրկովկասեան երկաթուղու վարչութիւնը կարգադրել է բոլոր կայարանապետներին, որ առանց արգելքի մինչև առաջիկայ օգոստոսի 15-ը Կովկաս փոխադրելու համար տրամադրւած է 260 վագոն։

✦ Դիլիջանից հաղորդում են, որ հովերից վերադարձողների թիւը օրըստօրէ շատանում է. առ. ժ. 6-ից հասարակութիւնը խռնում է կայարանում՝ տոմսակ գնելու համար։ Երկաթուղու տոմսակները մի շաբաթ առաջ են վաճառւում. կարգապահութեան համար խնդրւած աջակցութիւնը մերժեց երկաթուղու վարչութիւնը։

✦ Անդրկովկասի երկաթուղու կառավարիչը կարգադրել է բոլոր կայարանապետներին, որ հնարաւորութեան դէպքում ծառաներին ազատեն իրենց պաշտօններից և տան նրանց արտակարգ պաշտօն, իսկ կայարանների ծառաներին փոխարինեն կանանցով։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇՈՒՇԻ.—Անցեալ կիրակի թեմի կառավարիչ Վահան վարդապետի ձեռնադրութեամբ հոգեհանգիստ կատարւեց Ղազանչեցոց եկեղեցում Բեաբի և Աւսի յիշատակին։ Հոգեհանգստից յետոյ խօսեց Եղիշէ քահանայ Թարխանեան, գովաբանելով Բեաբի և մեր միւս քաջերի նահատակների անմահ հերոսութիւնը ազատագրութեան կռւում։

— Այս կիրակի էլ, Վեհափառ Հայրապետի տարեդարձին, գոհաբանական մաղթանք կատարւեց նոյն եկեղեցում, որի ժամանակ Վահան վարդապետը համապատասխան մի քարոզ խօսեց։

— Վեհափառ Հայրապետի հրամանով հայրապետական դիւանը կարգադրել է կազմել և ներկայացնել եկեղ. ծխ. դպրոցների այն ուսուցիչների ցուցակը, որոնք իբրև I և II կարգի ռատնիկներ բարձրագոյն կարգադրութեամբ առաջիկայ օգոստոսի 15-ից զէնքի են կոչւում, որպէսզի միջնորդութիւն յարուցանւի նրանց իրենց պաշտօններում թողնելու համար։ Մեր դպրոցների ուսուցիչների խոշոր մեծամասնութիւնը I և II կարգի շար-

---

զուրգուրանքով էր պահպանում այդպիսի զառամեալ հնութիւնների իւրաքանչիւր քարը։ Հարկաւ, պետութեան պարտքն է դա ամենից առաջ, սակայն պետութիւնը մեզ մօտ դեռ բաւականաչափ հասունացած չէ ըմբռնելու համար նոյնիսկ աւելի հրատապ ու անյետաձգելի կուլտուրական պահանջները... Եւ գուցէ ցանկալի էլ չէ պետութեան միջամտութիւնը մեր ազգային հնագոյն արժէքների պահպանութեան համար։ Այդ հոգը թողնում է հայ ազնւականութեան ու հայրենասէր հասարակութեան վրայ։

Երբ յիշում էք, թէ ինչքան խնամք, փառք ու ճիգ են գործ դնում շւէյցարիք՝ չէն ու բարգաւաճ պահելու համար մի Շիլիօնի դղեակ, որ ընդամենը մի դարու հնութիւն է, արժէ մտաբերել, թէ անզգաբար տնում ենք մեր այս թիւղ, հնագոյն յիշատակներին, որոնց խնամւած ու ծակոտւած քարերից հազար տարիներ են նայում մեզ ու արտահայտում խորհրդաւորութեամբ և իրենց մաալլ խորքերում ոչ թէ մի պարզ Բոնիվարի, այլ հարիւրաւոր Բոնիվարների արկածներ են անցել.. անցել հայոց գժբաղդ ճակատագրի երերուն յեղյեղումների ընթացքում...

Եթէ այս բազմաթիւ շիրիմները խօսել գիտենային, ի՞նչ անհամար քանիքը պատմէին մեր հազարամեայ ալէկոծ անցեալից... Շիրիմներ հայոց արքաների, իշխանների, հայրապետների, շիրիմներ՝ վաղուց պատած մոռացութեան թանձրախիտ մամուռով, անթիւ արձանագրութիւններ, յաճախ եղծւած, տարաբախտաբար, գոնէ ինձ համար անընթեռնելի։ Ե՞րբ արդեօք կը կանգնի այդտեղ հայոց հոյակապ մատեանը և ե՞րբ կը մաքրւի, կանհետանայ մեր հնութեան վրայից այդ հոգսոր «մամուռը»...

Ի՞նչ բարգաւաճ ու երջանիկ օրերից է խօսում գիւղի մէջ կառուցւած այդ մեծ, քարաշէն աղբիւրը, որ շարունակում է ամենանոյշ, ամենակենսաբեր ջուրը։ Կառուցել է նա, ասում են, վեց դար առաջ, անտարակոյս մի հազւագիւտ ժամանակաշրջանում, երբ հայի ճակատագիրը քիչ-շատ տանելի գինազուլ է արել, երբ փոքրիկ համայնքը վայելել է յարաբերական ապահովութիւն ու անդորրութիւն...

* *

Գեղեցիկ է և պանծալի վանքի պարիսպներից։ Նա չունի, ի հարկէ, միւս հազարամեայ հուշյի, Տաթեւայ վանքի պանծալիս վեհութիւնը, նրբամեքն պանօրեալ անդնդախոր ձորերը և ջրերի խուլ մռնչիւնը։ Եւ ի՞նչ ուրիշ տեսարան մեզ մօտ կամ Եւրոպայում կարող է համեմատել այն զարհուրելի, շշմեցուցիչ գահավէժի ու անդունդի հետ, որ բացւում է Տաթեւայ վանքի պարսպից։

Բնութիւնն այստեղ, Հաղպատի շուրջը, աւելի մեղմ է, աւելի մշակւած։ Անդունդները այնքան էլ խոր չեն, անտառները՝ ոչ այնքան կուսական։ Լօռին գուցէ հորիզոնից դէպը աւելի վսեմ է իր լեռներով ու խորխորատներով, բայց այս կողը դժւար կարող է համեմատել Ղարաբաղի, Զանգեզուրի անհուն լեռնաստանի հետ։

Այստեղ ևս բազմաթիւ են քարանձաւները ժայռերի մէջ։ Ահա հեռւում նշմարում ենք մէկը, որ պատմական է։ Ժողովուրդը կոչում է այն Զայրի այր։ Ահագին է, ասում են, իր լայնութեամբ ու երկայնութեամբ։ Ո՞ր դարում է փորել նա, ո՞վ է նրա մէջ ապաստանել, ինչե՞ր են անցել ու դարձել այդ հսկայական այրի շուրջը։ Ո՞վ կարող է ասել... Ցամենայն դէպս, կարծեմ է, գոյութեան կռւի ու ինքնապաշտպանութեան անողոք հրամայականն է այն մեծ ճարտարապետը, որ կերտել է պատսպարաններում այդ ահռելի կայանները։

Ոչ հեռու, լայնարձակ դաշտի վրայ կոկետօրէն փռւած է գեղեցիկ Սանահինը։ Կարօտով նայում եմ այն կողմը, որոշել էի այնտեղ ևս գնալ, տարածութիւնն էլ մեծ չէ, ըստ երևոյթին 4—5 վերստ. բայց—ինչպէ՞ս ներման է դա մեր անճարակ իրականութեան— այդ գմայլելի ճանապարհը Հաղպատից—Սանահին մէկ կէսում փճացած է և անցնիլը, ասում են, վտանգաւոր։

Չէի տեսած և Սանահինը. բաւականանում եմ հեռուից միայն դիտելով։

Դէպի որ կողմ էլ դարձնեք ձեր աչքը, տեսարանը գրաւիչ է իր ճոխ, փարթամ բուսականութեամբ։ Վարը, ձորերի մէջ, Հաղպատի այգիներն են փռւած պէս-պէս պտղատու ծառերով, դեղձ, կեռաս, սալոր, ծիրան, տանձ ու խնձոր. առատ է բերքը, բարեբախտաբար, այս տարի. առատ կը լինի, յուսով ենք, և հացը մեր թշւառ գիւղացիութեան համար, որի մէջքը կոտրւած է արդէն պարբերական զոհողութիւններով... Ալեւոր ձեռները պոկւում են և տեղ-տեղ կանաչը փոխարինում են ողամարգկանց։

* *

Այցելում ենք, վերջապէս, և գաղութի դպրոցաշէնքը վանքին կից կառուցւած։ Մխիթարական տպաւորութիւն է անում թէ արտաքինով և թէ ներքուստ։ 55 երեխաներ են սովորում դպրոցի մէջ, որ պահպանւում է Աբամեանցի ծախքով։

Ապա զրոյցը շարունակւում է թէյի շուրջը, մի քանի տեղացիների հետ։ Այս կողմերի հայ գեղջուկը—շատ անգամ եմ լսել այդ—Ռուսաստանի նախամարդն է, պարզ, միամիտ ու բարի, նահապետական ազնիւ ու անխարդախ բարքերով։ Հաւատում եմ, որ այդպէս է, թէև երկաթուղին, անտարակոյս, «մշակում» ու յղկում է արդէն (քաղաքակրթելով հանդերձ) հայութեան այդ կուսական հատւածի պատկերը...

Դիմացս կանգնած է մէկը, որ մի գեղեցիկ նմոյշ է այդ նահապետական տիպարի։ Մաքրութիւնն ու միամտութիւնը, ինչպէս ասում են, կաթկթում է նրա սիրուն աչքերից, բայց աւելի ուշադրաւ են նրա արած յայտնութիւնները։ Եւսյեանը — այդպէս է պատւական գեղջուկի ազգանունը— 46 տարեկան մի երիտասարդ է, առողջ տեսքով և առանց ալեւմազի։ Նա ասում է, որ իրենց ութ եղբայր են, ամենքն էլ ամուսնացած ու ապրում են հաշտ, համերաշխ միևնոյն յարկի տակ, շուրջ 35 հոգի։ Տանում ու ցոյց է տալիս մեզ իրենց տունը, ուր ընդամենը 4 սենեակի մէջ տեղաւորւում են երեխան ու հինգ հոգին։ Այժմ տղամարդիկ մեծ մասամբ դաշտում են անցկացնում օր ու գիշեր, կանայք ու ծերերը տանն են և դուրս են գալիս խումբ, բազմութեամբ մեզ դիմաւորելու։

«Ութ եղբայր ենք և ընդամենը ութ դեսեատին հող ունինք—ասում է Եւսյեանը—բայց յուսով ենք, որ «նոր զակոն» մեզ էլ հող պիտի տայ...»

Ասում են, նման նահապետական գերդաստաններ շատ են մնացել հմայիկ Ուզունլարում։ Զարմանալի, դրեթէ «անհեթեթ» մի երևոյթ է բազմաթիւ եղբայրների այդ հաշտ համայնականութիւնը անհատական ձեռներէցութեան, վաստակի և ահաստրակ չիչւած ինդիվիդուալիզմի ներկայ ժամանակաշրջանում...

Եթէ Եւսյեանները բազմանդամ մի գերդաստան են, ապա Երզնկեանները, ինչպէս ասում են, դրեթէ Հաղպատի կէսն են կազմում. միայն թէ նրանք ապրում են ցիրուցան։ Ե՞րբ է եկել Երզնկայից այդ հետաքրքրական տոհմը. հարցրի քահանայից ու իր որդի Արամայիս Երզնկեանից—որոշ ոչինչ չգիտեն և նրանք. գալումնները չեն մնացել լայնածաւալ տոհմածառից։

* *

Երեկոյանում է. պէտք է շտապել։ Երկար է վերադարձի ճամբան, երկինքն էլ քմահաճ է այս կողմերում, տարւայ այս ժամանակին։ Հեռուն թուխպը խոյանում է և որոտը հազարաձայն արձագանքով՝ թնդացնում է Լօռւայ ձորերը։ Սայլը պատրաստ է արդէն, շարէշալը նստոտում ենք վրան. Եւսյեանը առաջ է անցնում, եզները դանդաղ շարժւում են նրա ձայնի երաժշտութեան տակ, ճռճռալով, օրօրւելով գնում ենք մինչև որոշ կէտ և այնտեղից կառք ենք նստում դէպի Ալաւերդի։

Միք. Վարանդեան

digitised by A.R.A.R.@

թուն են. եթէ նրանք գնան՝ գիւղացիների չաւարը պիտի փակուի։

— Մեզանում առաջին անհրաժեշտ և երկրորդական նշանակութիւն ունեցող մթերքների գները անհնարին չափերի են հասել։ Սակագների թիթերը պատերից, մանաւանդ մսագործների խանութներից կախւում են կարծես ցոյց տալու համար անծանօթ մարդկանց, որ մեր քաղաքը ինքնավարութիւն ունի և գիտէ տակսա էլ սահմանել։ Մսատներում ես այդ հաւաքածոյներ։ Այնտեղ նշանակուած է ոչխարի միսը 30 կոպէկ, այծի կամ էգ ոչխարինը 18 կոպէկ։ Նայում ես խանութին ու գնողներին։ Չկայ մի հատ որձ, բոլորն էգ են ու այծ։ Մարդիկ գնում են, հա գնում, իրար ձեռից խլելով և համբուռ փողերը ֆունտին... 30 կոպէկ։ Ո՞վ է հարցնողը։ Բայց դա չէ յուզիչը, որքան այն, որ անիրաւարար կտրում են էգերին և մէկը չկայ, որ արգելի այդ անիրաւութիւնը, մէկը չկայ, որ ասի ինչու էք կտրում արժանք մի կենդանական ցեղի, որն առանց այն էլ ոչնչանում է շնորհիւ հիւանդութեան, շնորհիւ պատերազմի։ Միթէ օրէնքն այն աստիճան անտարբեր է, որ թոյլատրում է այդ կրկնակի անիրաւութիւնը։

Մ.

ԱԳՈՒԼԻՍ.— Այս տարի բամբակի գինը, համեմատած անցեալ տարուայ հետ՝ անչափ բարձր էր—35.42 ռուբլի փութը, բայց այս թանգութեանը այդ էլ չի կարող պաշտպանել գիւղացուն։ Թանգութիւն է տիրում բոլոր ամենաչափին կիմասով։ Ցորենի փ. ծախւում է 4 ռ. 50 կ.—5 ռ., բրնձի փութը 40—43 ռ., պանիրը 10 ռ. փութը, շաքարի ֆ. 80 կ., ոչխարի միսը 35 կ., լուցկու տուփը 8 կ.։ Կոշիկներն ու մանուֆակտուրան առասպելական գների են հասցրել։ Կան ընտանիքներ, որ օրուայ հացի կարօտ են մնացել։

Մ. Լ-ունճ

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ.— Ցուլիսի ընկերներից տեղիս Արզութեան դպրոցում բացուած են ամառային դասընթացներ որբերի համար։ Ղեկավարում է Ց. Միրզոյեան։

— Մուշ օրերս Խնուսից, Սասունից և այլ վայրերից տարւում են 370 որբեր։ Նախատեսուած է տեղաւորել այսպէս. Հ. Կենտ. Կոմիտէի տեղիս որբանոցում 80 հոգի, նոյն կոմիտէի գ. որբանոցում 35, Բարեգ. ընկ. գ. որբանոցում 15 հոգի։ Մնացեալները ուղարկւելու են Թիֆլիս, Ախալքալաք։

— Այստեղ է գտնւում Կ. Կ. Բ. ընկ. լիազոր պ. Կ. Ղազարեանը՝ ընկերութեան որբանոցների և այլ գործերով։

— Անցեալ շաբաթ տեղիս Օր. Կոմիտէն մի երեկոյթ տուեց յօգուտ որբերի։ Զուտ արդիւնք մնաց 250 ռ.։

— Լսում ենք, որ Երեւանի Նահանգապետը խնդիրը Թառայեանին հաստատել է Ալէքսանդրապոլի քաղաքագլխի անդամի պաշտօնում։

— Տեղւոյս որբերի ու գաղթականութեան գործերին օժանդակում են «Եղբայրական Օգնութիւն», «Այագեակի Զաւակունքը», Օրիորդաց և կանանց կոմիտէները։ Ցանկալի էր, որ այս ընկերութիւնները ամէն ամիս և կամ եռամսեակների հաշիւ ներկայացնէին հասարակութեան, որովհետև հասարակութիւնն իրաւունք ունի այդ ընկերութիւնների ներքին անցուդարձին։ Բոլոր ընկերութիւնները կարող են միասին տպագրած հաշիւ տալ։

Զան

ԿԱՐԵԱԳԻՆԻ գաւ.— Դոլանլար, Հին-Թաղլար, Խանարէրդ և Կանձաձոր գիւղերը մեծ վտանգի մէջ են թուրք աւազակների կողմից։ Ցուլիսի 13-ին Դոլանլարի հանդում քանում են տաւարները հեռեց, ժանդարմը ձեռքներին հանած անցնում. չորսին, որոնք թուրք են լինում, արձակում են, իսկ մնացած ինն հայերին սպանում են ու քշում շատ անասուն հանդսաններ։ Միմիայն յիշեալ գիւղը տուել է 100—150 զինւոր, և թուրքերին յայտնի լինելով տղամարդկանց հայ գիւղերում պակասութիւնը, սկսել են բացարձակ թալանել հայաբնակ գիւղերը. մինչև այժմ տարել են 600—700 ռ. փող, եզ, ձի, ջորի, մինչև անգամ ալիւր։ Գիւղացիները պաշտպանութիւն են խնդրել, բայց մինչև այժմ նրանց գիմումները մնացել են անկատար...

Ս. Արզումանեան

ԹՈՒՐՔԱՑ ԿԵԱՆՔ

Կիրգիզների զինւորական աշխատանքների համար զորակոչի առթիւ, նրանց ինտելիգենցիան մի ժողով է գումարել, ուր որոշուած է դիմել Թագաւոր Կայսրին հեռագրով.

«Մենք, Տուրգայի շրջանի կազակները, պեղման և նման ուրիշ ցած աշխատանքների համար կանչւելը մեզ համար անպատւութիւն ենք համարում. մենք հին ժամանակներից ի վեր ձիու մէջքի վրայ խաղ անող մի ժողովուրդ ենք. ուստի մեզ հարկ էր իրական զինւորական ծառայութեան կանչել կազակ զօրքերի նման կազմակերպելով մեզ»։ («Սուդ»)

— Աստրախանի նահանգապետը հեռանալ հրաման է արձակել.

Կիրգիզներից բանուոր խմբեր կազմելու մասին Բարձրագոյն հրամանի համաձայն, յուլիսի 10-ից սկսած 19—31 տարեկան կիրգիզներին արգելւում է հեռանալ գաւառից։ Անսաստողը 3000 ռուբլի տուգանքի կենթարկուի։

(«Այրկ-Մէօզ»)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

«Русскій Инвалидъ»-ը քաղում է անգլիական թերթերից գերմանական բաւական նշանաւոր շոգենաւային ընկերութիւնների, ինչպէս պատերազմի սկզբի, նոյնպէս և 1916 թ. նաւերի կազմի թուի վերաբերեալ ուշագրաւ տեղեկութիւններ։ Խիստ պերճախօս են ստորև առաջ բերած աղիւսակի մէջ զետեղուածների վերաբերեալ տեղեկութիւնները, որ տուել են այդ ընկերութիւնները իրենց բաժնետէրերին 1914 թ. և 1915 թ. համար։

Շոգենաւային ֆիրմաներ	Նաւերի թիւը: Պատերազմի սկզբին	Նաւերի թիւը: 2 տարում կորցրածները	Դիւիդենտ: 1914 թ.	Դիւիդենտ: 1915 թ.
Համբ.-Ամերիկական	181	30	0	0
Հիւս.-Գերման. Լլոյդ	120	24	0	0
«Նեպտուն»	75	15	0	0
«Հանզա»	68	34	0	0
Գերմ.-Լևանտին	60	20	0	0
Համբ.-Հարաւ.-Ամեր.	49	3	4	4
«Կոսմոս»	30	3	0	0
Համբուրգ 1896 թ.	26	9	4	0
Գերմ. Արև.-Աֆրիկ.	26	5	6	0
Օլդենբուրգ-Պորտուգ.	25	10	0	0
Նոր Շաւտինի	22	2	0	2
«Հորնա»	14	3	0	0
Համբուրգ-Բրեմենի	13	2	0	0
«Ովկիան»	4	0	0	0

Սոյն տեղեկութիւններից երեւում է, թէ ինչպիսի խղճալի վիճակի մէջ են գտնւում գերմանական շոգենաւային ձեռնարկութիւնների գործերը. սրանցից վերջին 2 տարուայ մէջ միայն 3-ը ինչ որ դիւիդենտ են տուել. այդ էլ բացատրւում է նրանով, որ նրանք կարողացան 1914 թ. և 1915 թ. որոշ չափով հաղորդակցութիւն պահպանել Բալտիկ ծովում։ Ներկայումս, ինչպէս նկատում է չէզոք մամուլը, այդ ծովում էլ սահմանուել է նոյնպիսի վիճակ, ինչպիսի վիճակ որ գոյութիւն ունի Հիւսիսային ծովում, և կարելի է միանգամայն վստահութեամբ ասել, որ մինչև իսկ այդ փոքրթիւ շոգենաւային ընկերութիւնների դիւիդենտը 1916 թ. նոյնպէս հաւասար են զերոյի, ինչպէս և աւելի հարուստ և պահեստի մեծ դրամագլուխներ ունեցող այնպիսի ընկերութիւնների եկամուտները, ինչպիսի են Համբուրգ-Ամերիկական և Հիւս.-Գերմանական Լլոյդը, որոնք գերմանական առեւտրական նաւատորմի երկու «կէտ»-երն են համարւում և մինչև պատերազմ իրենց բաժնետէրերին հսկայական եկամուտներ էին տալիս ու յարաբերութեան մէջ էին իրենց նաւերով աշխարհի բոլոր առեւտրական շուկաների հետ։

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սեւաստոպոլից հաղորդում են, որ Ռումինիայից ստացւող տեղեկութիւնների համաձայն՝ ռուսաց վերջին յաղթութիւնները Հայաստանում, ճնշող տպաւորութիւն են թողել Պոլսում։ Հասարակաց կարծիքը Թիւրքիան վերջնականապէս պարտուած է համարում։ Դեսպանութիւնը սկսում է ժանել զօրքերը, որոնք յուզւում և հուշառութիւն են պահանջում.

— Կոնստանդնուպոլսից հաղորդում են, որ կառավարութեան սոյայ աղբիւրից ստացուած տեղեկութիւնների համաձայն՝ Գերմանիան 30,000 զօրք է ուղարկել Ռուսչուկ։

— Բուխարեստից հեռագրում են, որ ռումինո-բուլղարական սահմանների վրայ ամեն օր միջադէպեր են պատահում։ Բուլղարները նորից փորձ են արել ափ նետուել Կորէկ կղզում, բայց յետ են քշւած ռումինական կրակով։ Այս միջադէպերի հետևանքով Բուխարեստից կարգադրուած է ուժեղացնել Ձյուրժիուի գաւառի տեղապահ զօրքերի թիւը։

— «Ունիվերսուլ»-ը գրում է, որ ներկայ պատերազմի մէջ եղել են դէպքեր, երբ առանձին պետութիւններ պատերազմ են սկսել ոչ թէ այս կամ այն բլոկի, այլ առանձին թշնամու դէմ։ Շատ կարելի է, որ եթէ Ռումինիան պատերազմ սկսի, նա կռւելու է ոչ թէ բլոկի, այլ մի կամ երկու պետութիւնների դէմ։ Ռումինիան հաշիւներ ունի մաքրելու միայն Ունգարիայի հետ։ Անհրաժեշտութիւնը կըստիպի պատերազմել նաև Աւստրիայի դէմ։ Բուլղարների դէմ Ռումինիան զէնք չի բարձրացնի, բայց պէտք է հարկաւ ապահովել նրանց կողմից և այդ բանին պէտք է պատրաստ լինել։ Գերմանիայի դէմ Ռումինիան չի կռուի, որովհետև նրա հետ հաշիւներ չունի։ Գերմանիայի կողմից Ռումինիան նկատւում է իբրև մի ուժեղ պատնէշ Եւրոպայի հարաւ-արևմտեան կողմը Ռուսաստանի դէմ։

— Բուխարեստի գերմանոֆիլ լրագիրների ասելով, գերմանական դեսպանը իր կառավարութեան անունից բողոք է յայտնել ռումինական զօրքերի Աւստրիայի և Բուլղարիայի սահմանների վրայ կենտրոնացնելու դէմ։ Դեսպանը ընդ սմին մատնանշել է, որ ռումինական նոր զօրքերի կենտրոնացումը յիշեալ սահմաններում Գերմանիայի կողմից կընկալուի իբրև թշնամական ակտ։

— Փարիզից հեռագրում են, որ այն ժամանակից ի վեր, երբ արևմտեան ճակատում սկսուեց յարձակումը՝ անգլո-ֆրանսիական զօրքերը թշնամուց մաքրել են 137 կիլոմետր տարածութիւն։ Իտալացիներն աւստրիացիներից խլել են 300 կիլոմետր։ Գերմանացիները Պիկարդիայում ուժեղ օժանդակ զօրքեր են ստացել, բայց և այնպէս դաշնակիցները Սոմմայի վրայ շարունակում են դրութեան տէրը մնալ։

— „Morning Rost"-ը հաղորդում է, որ Գերմանիայում ռազմամթերքներ պատրաստող գործարաններում ուժեղ ագիտացիա է մղւում ընդհանուր գործադուլ անելու օգտին։ Ամբողջ Գերմանիան հեղեղուած է թռուցիկներով, որոնցով կոչ է անւում բանուորներին դադարեցնելու աշխատանքները և այդպիսով վերջ տալու պատերազմին։ Թռուցիկները տարածւում են նաև զօրքերի մէջ։ Շտուտգարտում և Դիւսելդորֆում բազմաթիւ խուզարկութիւններ են կատարուած։ Ի միջի այլոց, ձերբակալուած են Բախ և Բուրեննայմ սոցիալիստները, որոնք մեղադրւում են գործադուլի կոչ անող թռուցիկները տարածելու համար։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՉ ԿՈՎԿԱՍԻ ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉ-ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻՆԵՐՈՒՆ

Երեւան, 13 յուլիսի

Ի գիտութիւն Կովկասի մէջ գտնուող բոլոր Թիւրքահայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու՝ կը յայտարարենք, որ Երեւանի մէջ 50-է աւելի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներու մասնակցութեամբ կազմուած է Թիւրքահայ Ուսուցչական Միութիւն, առանձին ծրագրով, որու 23 րդ կէտի հիման վրայ Միութեան կեդրոնը պիտի ճանչուի հոն՝ ուր Միութեան անդամները մեծամասնութիւն կը կազմեն։

Ուրեմն, ներկայում կոչ կընենք բոլոր Թիւրքահայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիներուն՝ կազմել իրենց շրջաններու մէջ, սոյն նպատակով, միութիւններ և յարաբերութեան մտնել մեր Վարչութեան հետ։

Ծրագրին և մանրամասնութիւններուն ծանօթանալու ուղղեալները պէտք է դիմեն մեր հասցէին։

Г. Эривань, Бебутовская ул., № 51.

Երեւանի Թիւրքահայ Ուսուցիչ-Ուսուցչուհիներու Միութեան Վարչութեան դիւան՝

Ատենապետ՝ Արմ. Փափազեան

Ատենադպիր՝ Յովսէփ Խանչեան

Խմբագիր՝

Ս. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Երթեւեկութիւնը Բաթումի և Թիֆլիսի ժամերով

(Սահմանուած մայիսի 1-ից)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

Բագու № 6 արագ	11 ժ. 13 ր. առ.
» № 8 » լրագ.	3 ժ. 54 ր. ցեր.
» № 4 գնացք	9 ժ. 28 ր. երեկ.
Բաթում № 5 »	11 ժ. 03 ր. առ.
» № 9 մարդատար	10 ժ. 33 ր. երեկ.
Երևան և Ջուլֆա № 4 գնացք	11 ժ. 13 ր. երեկ.
Սարիղամիշ, զինւորական № 316/631 մարդատար	9 ժ. 48 ր. երեկ.

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

Բագուից № 5 գնացք	10 ժ. 08 ր. առ.
» № 7 արագ լրագ.	4 ժ. 12 ր. ցեր.
» № 5 »	8 ժ. 48 ր. երեկ.
Բաթումից № 3 մարդատար	9 ժ. 52 ր. առ.
» № 4 գնացք	8 ժ. 48 ր. երեկ.
Երևանից և Ջուլֆայից № 3 գնացք	8 ժ. 10 ր. առ.
Սարիղամիշից, զինւորական № 648/299 մարդատար	5 ժ. 15 ր. երեկ.

Ամառանոցային գնացքներ

ԹԻՖԼԻՍԻՑ մեկնում է Բորժոմ № 19, ամեն օր 3 ժ. 19 ր. ցեր.։ Բորժոմ է հասնում 8 ժ. 57 ր. երեկ.

Բորժոմ է մեկնում № 17, 8 ժ. 27 ր. առաւ. և Թիֆլիս է հասնում 2 ժ. 06 ր. ցեր.

ԹԻՖԼԻՍ է հասնում № 20 ամեն օր, 7 ժ. 43 րոպ. առ. և № 18, 10 ժ. 12 ր. երեկ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՃԱՌՒՈՒՄ ԵՆ

Թ. Խզմալեանի և Գ. Միքայէլեանի կազմած հայ լեզւի

„Կայծեր" Դասագրքերը. I տարի 2 հրատարակ. բարեփոխուած 35 կ., II տ.—50 կ., III տ.—60 կ., IV տ.—80 կ.։ I, II և III տարիները նոր են հրատարակուած։ Բաղդին ընտիր է, ... Դասագրքերն ունեն բազմաթիւ նկարներ, ... Վաճառւում են բոլոր յայտնի գրավաճառանոցներում։ Երեւանում՝ գանձւում է «Культура» պահեստում, Бебутовская ул. 7. Իսկ Ալէքսանդրապոլում, ...

Մեր հասցէն՝ Александрополь. Учителю Кеворку Микаелянъ, Большая Слободская, № 42. 1033 10—1

ՏՐԻՊՊԵՐ

Ով ցանկանում է մի անգամ ընդ միշտ ազատուել այս ծանր հիւանդութիւնից, ԶԳԼՏՔ Է ՄՈՌԱՆԱՑ, որ կայ միջոց, —և այդ գերմանական միջոցն է,—

„ԳՈՆՈՋԱՆ"

կապսուլները, որով դուք կարող էք ազատւել մի քանի օրուայ ընթացքում ամենահին տրիպպերից անգամ։

Այդ միջոցը փորձել են Թիֆլիսի, Ռուսաստանի և արտասահմանի բոլոր բժիշկներն ու պրոֆեսորները, և ճանաչուած է որպէս առաջինը եղածների մէջ։

ՄԵՐ ԵՐԱՇԽԻՔԸ

Եթէ Ձեզ համար դժւար չէ, խնդրում ենք հարցրէք ինչ բժշկի որ ուզում էք «ԳՈՆՈՋԱՆ» կապսուլների մասին, և նրանք ձեզ անպայման կը յանձնարարեն այդ կապսուլները։ Այս միջոցը կիրառելի է թէ տղամարդկանց և թէ կանանց համար։ Աշխարհելու համար առա փող մի ծախսէք, որովհետև ամբողջ կուրսը ընդունելուց յետոյ վերջնականապէս դուք կը բժշկւէք։ Չկարծէք, թէ այս անելով է, այլ փաստ մնում ենք չշփոթել այլ պատենտաւոր միջոցների հետ, որոնց բժիշկները երբէք չեն յանձնարարում հիւանդներին։

Ամբողջ կուրսն արժէ 21 ռ. կարելի է և կէս կուրսով—14 ռ.։

Օտարաքաղաքացիներին ուղարկւում է 3 ռ. կանխավճար ստանալուց յետոյ նամակներով և պատւէրներով դիմել բացառապէս՝ Р. Я. ШМИДТЪ, ТИФЛИСЪ, ТХИНВАЛЬСКАЯ, № 12, Թ. 963

Շմիդտ, Թիֆլիս, Թխինւալսկի փ. 12, Մեծեկով փողոցով, Գոլովինսկի պր. Մեծեկը։ Վաճառքը ամբողջ օր։ Դեղատներին, վաճառողներին և դեղագործներին զեղչ։

1048 10—3

ՓԱՄԲԱԿԻ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ՕԳՆՈՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ՀԱՇԻՒԸ

ՄՈՒՏՔ

Մեծ-Ղարաքիլիսայում հանգանակուած է 793 ռ. 40 կ., երեկոյթից ստացուած է արդիւնք 115 ռ. 38 կ., Կանանց կոմիտէից 370 ռ. 50 կ., Ուսուցչական միութիւնից 45 ռ. 09 կ., Սահակ ք. Ազատխելից 45 ռ. 09 կ., Գ. Ղամբարեան 50-ական ռուբ., Ց. Սարաջեան 25 ռ., Մ. Եսայեան 4 ռ. 25 կ., Ա. Մխիթարեանի միջոցով 55 ռ. 90 կ., Ե. Փաշինեանի միջոցով 22 ռ. 60 կոպ., Ց. Լոռեանի միջոցով 13 ռ. 75 կ. Ց. Փանոյեանի միջոցով 19 ռ. 20 կ., Վ. Մարկոսեանի միջոցով 25 ռ. 95 կ., Ե. Նազարեթեանի միջոցով 31 ռ. 05 կ., Մ. Հախեանի միջոցով 36 ռ., Տ. Վ. Տէր-Մովսիսեան 6 ռ., երգեցիկ խմբից 6 ռուբ. 60 կ., Մ. Արզումանեան 10 ռ., Ցովհ. Պապովեան 100 ռ., գումարը 1,716 ռ. 67 կ.։

Եւշակայ գիւղերից.—Հաջի Ղարա գ. 53 ռ. 95 կ., Եազուբլու գ. 36 ռ., Բեզովգալ գ. 9 ռ., Աֆանդի գ. 15 ռ., Ջիգգամալ գ. 55 ռ., Զոթուռ գ. 18 ռ., Ղաչագան գ. 28 ռ., Ավգիբէգ գ. 40 ռ., Ղարալ գ. 50 ռ., Նալբանդ գ. 106 ռ. 50 կ., Թափանլու գ. 30 ռ., Գիւլիջա գ. 25 ռուբլի, Սպիտակ գ. 30 ռուբլի, Համզաչիման գ. 56 ռուբլի, Սարմասախլու գ. 33 ռ., Գեօրան գ. 27 ռ. 50 կ., Հօրաքեի (Լոռի) գ. 7 ռ., Աղբուլաղ գ. 30 ռ., Ղըլթաղչի գ. 8 ռուբ. 24 կ., նոյն գիւղում, Գրիգոր Զատիկեան 8 ռ., Մեծ-Պարնի գ. 130 ռուբ., Համամլու գ. 15 ռ., Գեղաբուռուշ գ. 10 ռ., Դարբաս գ. 10 ռուբ., Ղարաբոյա գ. 10 ռ., Վարդանլու գ. 6 ռ., գումարը 847 ռ. 19 կոպ.։

Ջալալօղլի.—Ջալալօղլի գիւղից 150 ռ., մարթինների վաճառումից 13 ռ., գումարը 163 ռուբ., բոլորը 2,726 ռ. 86 կոպ.։

ԵԼՔ

Կամաւորներին 255 ռ. 81 կ., գաղթականներին 596 ռ. 55 կ., լիազորին ռոճիկ և ճանապ. ծախք 279 ռ. 15 կ., մանր ծախքեր 76 ռ. 72 կ., «Հորիզոն»-ի խմբագրութեան միջոցով կամաւորներին և գաղթականներին 886 ռ. 39 կ., ծխական դպրոցին 60 ռ., Ալէքսանդրապոլի Եղբ. Օգն. Կոմիտէին 78 ռ. 98 կ.։ Բոլորը 2,233 ռ. 60 կ.։

Կասսայում մնում է 593 ռ. 26 կ., որին պէտք է աւելացնել «Մի բաժակ թէյի» գումար արդիւնքը 247 ռ. 50 կ.։ Ուրեմն կոմիտէն այժմ իր տրամադրութեան տակ ունի ընդ. 740 ռուբ. 76 կ.։ Գումարը, որի համար որոշել է յատկացնել գերութեան մէջ տառապող տաճկահայ եղբայրներին ազատելու գործին, բայց որովհետև մինչև այժմ չկայ մի ճանաչուած մարմին, կամ մեր եղած մարմիններից ոչ մէկը պաշտօնապէս յանձն չի առել այդ որոշման պարտականութիւնը, այդ պատճառով տառանւում է գործադրութեան յանձնելու։

Կ. Նախագահ՝ Վ. Տէր-Խաչատրեան

Ատենադպիր՝ Ա. Շահումեան

1030 1—1

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ

1) վաճառող կամ կառավարչուհի և 2) մատակարարուհի կոնդիտերի խանութի համար։ Դիմել ժամը 11—12, հիւրանոց «Պալէ-Ռոյալ», բնակարան № 2, Դվորցովայա փող.։ 1034 2—1

ԵՐԿՈՒ ԳԱՑԻԱՆԵԱՆԱՒԱՐՏ

վարժուհիներ պատրաստում են աշակերտ-ուհիներ հայկական բոլոր դպրոցների համար։ Հարցնել՝ Николаевская ул. № 1, Ալեանեանին։

1003 3—3

Ադլերի շրջանի Ծիլովկա գիւղի համար հարկաւոր է մի փորձուած ուսուցիչ, որ կարողանայ բոլոր առարկաներից պարապել։ Վարձատրութիւն 600 ռուբ., բնակար., վառելիք և լուսաւորութիւն։ Հասցէ Адлеръ, Гр. Галентерянъ.

987 5—4

Սուխումի շրջանի ՋԻԿԵՐԴԷ գիւղի եկ. ծխ. (եռամեայ) դպրոցի համար հարկաւոր են մի թեմականաւարտ (կամ համարժեքաւարտ) ուսուցիչ և գիմնազիաւարտ վարժուհի. Ցանկալի է, որ ամուսիններ կամ քոյր եղբայր լինեն։ Ռոճիկ ուսուցչին (որը պէտք է եկեղեցական միաժամանակ խումբ կազմէ) 800 ռուբլի։ Ուսուցչուհուն 700 ռուբ., նաև բնակարան, վառելիք, լուսաւորութիւն և դպրոցի ծառայ. Сухумъ, „Прометей", Ջիկերդէի Հոգաբարձութիւն։ 1012 2—2

ՓՆՏՐՒՈՒՄ Է

Մանազկերտի վերջին խուճապի ժամանակ այնտեղ հիւանդ մնացած մանկավարժուհի օրիորդ Երանուհի Անդրանիկեան Գաւուկճեանը. Թախանձագին խնդրում է նրա մայրը—Վարդանուշ Սահակեան Գաւուկճեանը, յայտնել իրեն, թէ արդեօք ազատւածների մէջ կա՞յ յիշեալ օր. Երանուհին. յայտնել հետևեալ հասցէով. Кизляръ, Аветису Іоаннисяну. 1028 2—2

Լոյս տեսաւ 2-րդ տպագրութեամբ

ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

ՌՈՒՍ-ՀԱՅԵՐԷՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ճոխացրած և վերամշակած (18,000 բառ, 662 էջ)

ԳԻՆՆ է 1 ռ. 25 կ.։ Վերադիր վճար 1 ռ. 75 կ.։

Նոյն հեղինակի՝

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԳԻՆՆ է 1 ռ., վերադ. վճար. 1 ռ. 33 կոպ.։

Դիմել՝ Тифлисъ, Ваке, собств. домъ А. И. Туманову.

486 30—1

ԿԵՐՈՍԻՆՕ-ԿԱԼԻԼՆԻ ԼԱՄՊԱՆԵՐ

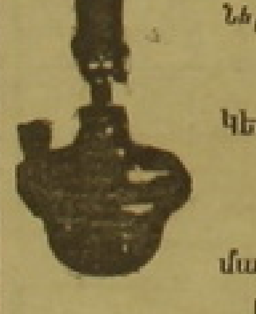

ԵՒ

Ֆոնարներ ամէն տեսակի

Ներքին և արտաքին լուսաւորութեան համար

Կերոսինօ-Կալիլնի սէտկաներ եւ մասեր բոլոր գոյութիւն ունեցող լամպաների, ու ֆոնարների համար մատչելի գներով առաջարկում է

Ս. Մ. ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆՑԸ

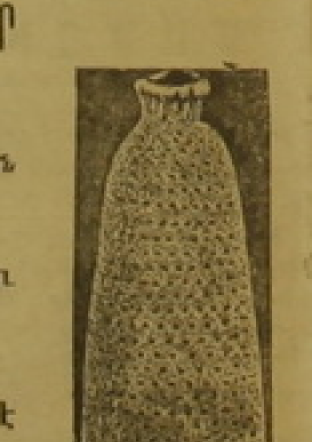

Баку. Молоканская, 12. Հեռախ. 3 53.

ՍԻՖԻԼԻՍ

(LUES)

իր բոլոր աստիճաններում յաջող կերպով բժշկւում է ճրանօթական կատարելագործւած

ԴՐ. ԴԷ-ՎԷԶԱՅԻ ՊՐԵՊԱՐԱՏԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՄԲ

Սովորական հակասիֆիլիսային միջոցների թոյլ ներգործութիւնը այն հետևանքն է ունենում, որ հիւանդները արդէն թողնում են բժշկուելը, իրենց ենթարկելով ուշադրութեան չառած սաստիկ հետևանքների։ Սիֆիլիսային բացիլները, ամրապնդուելով հիւանդի մարմնի մէջ, նրա բոլոր գործարանները թունաւորում են վտանգաւոր թոյներով և առաջացնում են ողնուղեղի չորացում, պրոգրեսիւ կաթուած և ամբողջ օրգանիզմի կատարեալ քայքայում։ Սիֆիլիսի արմատական և ուշադիր բուժումը միայն ազատում է հիւանդին սպառնալի նշաններից։

Դր. Դէ-Վէզայի պրեպարատը ճանաչուած է մասնագէտ բժիշկների կողմից, ընտանեկան կեանքում որպէս մի անփոխարինելի միջոց սիֆիլիսից բժշկւելու համար։

Դր. Դէ-Վէզայի պրեպարատը ոչնչացնում է սիֆիլիսային միկրոբները և բոլոր վարակւած գործարանները մաքրում է նրանց առաջացրած թոյներից։

Դր. Դէ-Վէզայի պրեպարատը ոչնչացնում է ցանը, թարախակալած տեղերը, խոցերը, որոնք առաջանում են սիֆիլիսի պատճառով, կտրում է գլխացաւերը, մէջքի և ոտների ցաւերը, հեռացնում է անքնութիւնը և յիշողութեան, տեսողութեան ու լսողութեան թուլութիւնը։

Սիֆիլիսը երրորդ աստիճանում բժշկելիս Դր. Դէ-Վէզայի պրեպարատը ցոյց է տալիս անգնահատելի ծառայութիւններ և ողնուղեղի չորացման ու պրոգրեսիւ կաթուածի առաջն է առնում։

Կեղծումների առաջն առնելու համար Դր. Դէ-Վէզայի պրեպարատը վաճառւում է բացառապէս Թիֆլիսում «Գործնական Բժշկականութեան Լաբորատորիայի» Թիֆլիսի բաժանմունքում, տ/ն. Զ. Ա. Կանկանեան եւ Ս. Ս. Ասուրջուբովի «Սոլոտատ» դեղավաճառանոց, Սոլոլակսկի փող., տուն Թիֆլիսի Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան, հեռախօս 17—62 (Тифлисъ, торговый домъ „Солотатъ", Сололакская ул.).

Մի տուփի գինն է 6 ռուբլի։

954 Ժողովրդական հանրամատչելի գրքոյկը ուղարկւում է ձրի։ 0—17

digitised by A.R.A.R.@